

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Marianna Vassiljeva

Mitte-eesti emakeelega gümnaasiumiõpilaste keele- ja kultuuriteadlikkus eesti
kirjandusest ja filmidest pärit tsitaatide tundmise kaudu

Bakalaureusetöö

Juhendaja (PhD) Maarika Teral

TARTU 2026

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Marianna Vassiljeva

Lühikokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, kui hästi tunnevad muu emakeelega gümnaasiumi lõpuklassi õpilased eesti kirjandusest ja filmidest pärit tsitaate ning kuidas tsitaatide tundmine peegeldab nende keele- ja kultuuriteadlikkust. Uurimuses vaadeldakse seda, millised tsitaadid on küsitletutele tuttavad ning kas koolis käsitletud ja käsitlemata tsitaatide vahel esines erinevusi päritolu äratundmises, tähenduse tajumises ja kasutusolukorra tuvastamises.

Uurimismaterjal pärines poolstruktureeritud intervjuust ning kahest küsitlusest. Intervjuu viidi läbi üleminekukooli eesti kirjanduse õpetajaga, et saada ülevaade tunnis käsitletud kirjandusteostest ja filmidest. Pilootküsitlus viidi läbi eesti emakeelega üliõpilaste seas Google Forms'i kaudu ning selle tulemusi kasutati pilootküsitluse koostamisel. Põhiküsitlus toimus mitte-eesti emakeelega 12. klassi õpilaste seas. Andmete kogumiseks kasutati kirjalikku küsitlust paber kandjal. Mitte-eesti emakeelega õpilaste ülesandeks oli tuvastada tsitaatide päritolu ning selgitada nende tähendust ja kasutusolukordi.

Tulemused näitasid, et õppijad tundsid paremini koolis käsitletud kirjandustsitaatide päritolu, samas kui filmitsitaatide puhul oli nende seostamine kasutusolukordadega ning tähenduse selgitamine lihtsam. Uurimus kinnitas, et tsitaatide tundmine sõltub nii varasemast kokkupuutest eesti kultuuriruumiga kui ka õppetöös käsitletud materjalidest. Seega peegeldab filmi- ja kirjandustsitaatide tundmine õppijate kultuurilist ja keelelist pädevust erinevatel tasanditel.

Võtmesõnad: kirjandustsitaadid, filmitsitaadid, muu emakeelega õppijad, keeleteadlikkus, kultuuriteadlikkus

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Teoreetiline taust.....	7
1.1. Keele- ja kultuuriteadlikkus keeleõppes	7
1.2. Kirjandus ja film keele- ja kultuuriõppes.....	7
1.3. Tsitaatide tundmine ja tajumine.....	9
1.3.1 Kultuuriviidete tajumine	10
1.3.2 Tsitaadi metafoorne ja irooniline tähendus.....	11
1.4. Tsitaadi funktsioon.....	11
2. Materjal ja meetod	13
3. Tulemuste analüüs	15
3.1. Intervjuu tulemused	15
3.2. Pilootküsitluse tulemused	16
3.3. Põhiküsitluse tulemused.....	18
3.3.1. Kirjandustsitaatide tundmine	18
3.3.2. Filmitsitaatide tundmine	23
Kokkuvõte.....	45
Kirjandus.....	47
Language and Cultural Awareness among Upper Secondary School Students with a Non-Estonian Mother Tongue through Their Knowledge of Quotations from Estonian Literature and Films. Summary.....	50
Lisa 1. Teadliku nõusoleku vormi näidis.....	51

Sissejuhatus

Uurin oma bakalaureusetöös mitte-eesti emakeelega gümnaasiumiõpilaste keele- ja kultuuriteadlikkust, keskendudes eesti kirjandusest ja filmidest pärit tsitaatide tundmisele ning nende rollile keeleomandamises.

Teema uurimine on oluline, kuna filmi- ja kirjandustsitaadid peegeldavad kollektiivset mälu ning aitavad mõista keele- ja kultuuriteadlikkuse kujunemist kultuuriruumis (vt lähemalt alapeatükki 1.3. Tsitaatide tundmine ja tajumine). Kirjandus- ja filmitsitaatide tundmist ja kasutamist keeleõppes on varem vähe käsitletud. Tsitaatidel on mõningaid ühisjooni vanasõnadega, mida on rohkem uuritud. Nii vanasõnad kui ka tuntud tsitaadid kannavad edasi kultuurilisi väärtusi ja norme, väljendavad üldistatud elutõdesid või kogemusi, mida saab rakendada erinevates olukordades. Mõlemad on kompaktsed ja vormilt tihedad, mis teeb nad kergesti tsiteeritavaks ja meeldejäävaks. (Mieder 2004; Honeck 1997). Samuti esineb vanasõnadel ja tsitaatides nii otsesõnaline kui ka ülekantud tähendus. Nende mõistmisel on olulised kontekst, tõlgendaja kognitiivsed protsessid, autoripositsioon ning kultuuriline tunnus ja levik. Vanasõnad ei kirjelda reaalsust otseselt, vaid pakuvad sõltuvalt kasutuskontekstist viise olukordi tõlgendada ja neile tähendusi anda. Tsitaadid võivad toimida nii reaalsuse kui ka olukordade tõlgendamise vahendina. (Honeck 1997; Dukhovnaya 2022)

Vanasõnade kasutust kirjanduses, mis seostub käesoleva uurimistöö teemaga, on käsitlenud Charles C. Doyle (2015). Ta toob välja, kuidas vanasõnad aitavad edasi anda moraalnorme, kujundada tegelasi ning elavdada dialoogi erinevates kirjandusžanrites (rahvaluules, proosakirjanduses, näidendites jne). Vanasõnade rolli võorkeeleõppes on käsitlenud Sabine Fielder (2015). Tema uurimus käsitleb muu hulgas seda, milliseid vanasõnu tuleks õppijatele õpetada ning kuidas õpetamisprotsessi kõige tõhusamalt planeerida. Eesti keele kontekstis on vanasõnade kasutamist hariduses käsitlenud Jekaterina Petuhhova (2017) oma bakalaureusetöös, milles uuris eesti ja vene vanasõnade mõistmist II kooliastme varase keelekümbelse õpilaste seas.

Nagu on mainitud, ei ole Eestis varem uuritud tsitaatide tundmist ja tajumist, kuid rahvusvahelisel tasandil on seda käsitlenud näiteks Michael Friedman (2014), kelle uurimus keskendub filmitsitaatide äratundmisele, mõistmisele ja nende rollile sotsiaalsete sidemete loomisel. Samuti uurib Tatiana Dukhovnaya (2022) oma korpuspõhises uuringus Hollywoodi filmitsitaatide esinemist ja funktsioneerimist erinevates suhtlusolukordades ning nende tähenduse varieerumist sõltuvalt kontekstist. Lisaks uurisid Indra Budi ja Yaniasih Yaniasih (2023) teadusartiklites esinevate tsitaatide tähendusi ning seda, kuidas tsitaate tekstis

kasutatakse.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, milliseid eesti kirjandusteoseid ja filme muu emakeelega õpilased tunnevad (uurides nende teadmisi kirjandusest ning filmidest pärit tsitaatidest). Selle kaudu selgitati välja, kuidas filmi- ja kirjandustsitaatide tundmine peegeldab õppijate keelelist ja kultuurilist pädevust.

Uurimisküsimused:

- 1) kui hästi tunnevad gümnaasiumi lõpuklassi õppijad eesti kirjandusest ja filmidest pärit tsitaate?;
- 2) kas koolis käsitletud ja käsitlemata tsitaatide vahel esines erinevusi päritolu äratundmises, tähenduse tajumises ja kasutusolukorra tuvastamises?

Uurimistöö koosneb kolmest põhiosast. Esimeses peatükis antakse ülevaade varasematest uuringutest ning selgitatakse töö seisukohalt olulisi mõisteid (keele- ja kultuuriteadlikkus, tsitaatide tundmine ja tajumine, nende otsene ja kaudne tähendus ning autoripositsioon). Samuti käsitletakse keele- ja kultuuriteadlikkuse kujunemist, kirjanduse ja filmide rolli keele- ja kultuuriõppes, tsitaatide tundmist ja tajumist (sh kultuuriviidete tajumist ning tsitaadi metafoorsust ja iroonilist tähendust) ning tsitaatide funktsioone. Töö teises peatükis tutvustatakse uurimuse läbiviimise meetodit ja kogutud materjali. Kolmandas peatükis kirjeldatakse, analüüsitakse ja võetakse kokku intervjuu ning piloot- ja põhiküsitluse tulemused.

1. Teoreetiline taust

1.1. Keele- ja kultuuriteadlikkus keeleõppes

Keele- ja kultuuriteadlikkuse arendamine keeleõppes on oluline, kuna keel ja kultuur on omavahel tihedalt seotud. Keelt õppides on tähtis mõista ka selle kultuurilist konteksti, mis mõjutab nii suhtlusviisi kui ka tähenduste tõlgendamist. Keele- ja kultuuriteadmised võimaldavad keeleõppijal keelt tõhusamalt kasutada ning kohandada oma väljendust vastavalt sobivale olukorrale. (Aruvee 2022) Ene Vainik (2005) toob oma artiklis välja, et kõik eestlased tunnevad A. H. Tammsaare klassikaks muutunud mõttetera *tee tööd ja näe vaeva, küll siis tuleb ka armastus...*. See näide toetab väidet, et mõned tsitaadid on sama kultuuriruumi inimestele üldtuntud ning nende jagatud teadmine loob ühtsustunde ja ühendab kultuuri kandjaid. Kultuuriliste väljendite tajumine eeldab eelnevat teadmist ja tuttavust kultuurilise taustaga, mille puudumisel võib väljendi tähendus jääda osaliselt või täielikult arusaamatuks.

Keeleteadlikkus tähendab oskust analüüsida ja võrrelda erinevaid keelelisi andmeid ning tuletada neist vajalikku teavet nii sõnade kui ka grammatika tähenduse kohta. Seega suudab keeleteadlik õpilane oma lauseehitust analüüsida, katsetab erinevaid väljendusviise ning põhjendab oma valikuid. (Aruvee 2022)

Kultuuriteadlikkus aga on nii oma kui ka teiste kultuuride tundmine ja väärtustamine. Suhtluspädevuse saavutamiseks ei piisa üksnes keeleõppes, vaid oluline on omandada ka sellega seotud kultuurialaseid teadmisi, mis toetavad positiivsete hoiakute kujunemist õpitava keele ja selle keele kõnelejate suhtes ning kultuuridevahelist mõistmist. Kultuurialased teadmised võivad olla seotud eluviisi, sotsiaalsete institutsioonide, ajaloo, moraalsete väärtuste, kunsti, kirjanduse või kõrgkultuuriga. (Rüütmaa 2024; Byram 1995: 5) Tiina Rüütmaa leidis, et kultuuriteadlik õpetaja toob erinevad kultuurid õppetöösse loomulikult ja kaasaval viisil, rõhutades ühist, kuid väärtustades ka erinevusi. Seega kultuuriteadlik õpilane tunneb nii oma kui ka teiste kultuure ning oskab kasutada keelt teadlikult erinevates suhtlusolukordades. Browni (2007: 189) järgi on keel ja kultuur lahutamatu seotud ning moodustavad ühtse terviku. Nende eraldamine vähendab nii keele kui ka kultuuri tähendust.

1.2. Kirjandus ja film keele- ja kultuuriõppes

Kirjandustundides kasutatavad õppematerjalid hõlmavad nii filme kui ka kirjandusteoseid. Kirjanduse õpetamisel lähtutakse kahest keskse tähtsusega põhimõttest. Esiteks toetatakse õppijate oskust ilukirjandustekste vabalt ja loovalt analüüsida, tõlgendada

ning mõista. Teiseks aidatakse õppesisu ja õpitulemuste kaudu kujundada üldinimlikke, ühiskondlikke ja kultuurilisi väärtusi ning arendada nii üld- kui ka valdkonnapädevusi. (Liiv-Tellmann 2024)

Kogemuslik ja protsessipõhine kulutuuriõpe aitab õpilastel suurendada kultuurilist eneseteadlikkust, ning kaks selle soodustamise viisi on filmid ja lugemismaterjalid (Brown 2007: 200). 2023. aasta süstemaatiline kirjanduse ülevaade näitas, et filmipõhine lähenemine keeleõppes on tõhus ja hästi vastu võetud nii õpilaste kui ka õpetajate poolt, kuid vajab rohkem empiirilisi uuringuid ning selgemaid juhiseid rakendamiseks. 2017. ja 2018. aasta uuringud näitasid, et filmid aitavad võõrkeeleõppijatel laiendada kultuuriteadmisi, tutvustades kultuuri seoses konkreetsete teemadega (näiteks jõulutradsioonid või riigi kombed). Samuti rõhutatakse, et filmid võivad esitada kultuuri liialdatult või lihtsustatult, mistõttu on õpetaja juhendamine oluline, et vältida väärarusaamu. (Sánchez Auñón 2023: 12)

Amos Paran (2008: 489) esitab oma ülevaates kirjanduse rollist võõrkeeleõppes mitmeid tõendeid kirjanduse kasutamise kasulikkuse kohta ning väidab, et kaasaegsemad käsitlused näevad kirjandust osana terviklikust keeleõppeprotsessist. Näiteks leidis Yang (2001: 459; viidatud Paran 2008) küsimustike ja intervjuude põhjal, et õppijad pidasid loetud romaani arutelusid "sisukamaks" kui pelgalt grammatikaküsimustele vastamist. Samuti selgus Yeh (2005; viidatud Paran 2008) uuringus, et enamik õppijaid suhtus luule kasutamisse positiivselt ning 95,5 % pidas selle keeleoskuse arengule kasulikuks.

Kirjandusel on keeleõppes selgelt eriline roll. Hanaueri (1997) kohaselt ühendab see keele tähendusele ja vormile suunatud tähelepanu ning on õppijate jaoks motiveeriv ja kaasahaarav materjal. Kuigi kirjanduse vastuvõtt võib varieeruda, näitas Austraalia ülikoolis prantsuse keele õppijate seas läbiviidud uuring (Paran 2008: 477), et paljud õppijad näevad kirjanduse väärtust peamiselt lugemisoskuse toetajana. Samas ilmnes, et sellise suhtumise põhjuseks ei olnud kirjandus ise, vaid selle kohustuslik käsitlemine ja avalik arutamine. Uurijad järeldasid, et oluline on metoodika roll ning et pelgalt kirjandusliku analüüsi õpetamine võib õppijaid eemale tõugata. (Paran 2008)

Seega on varasemad uuringud näidanud, et nii filmi- kui ka kirjanduspõhises õppes on õppijakeskne lähenemine oluline, kuna see mõjutab õppijate huvi, mis omakorda on otseselt seotud kultuuriviidete mõistmise ja keele omandamisega. Positiivsed tulemused on kinnitanud, et keeleõpe ei piirdu ainult keeleoskuse omandamisega, vaid hõlmab õppimist laiemas tähenduses ning aitab kaasa ühiskonnaelu rikastamisele.

1.3. Tsitaatide tundmine ja tajumine

Tsitaat on teise autori sõnade või lause täpne kordamine tekstis, mis esindab algset mõtet, kuid mõnikord ei pruugi ka olla sõnasõnaliselt identne originaaliga. Tsiteerimine on aga teise autori sõnade või ideede kasutamine kindlal eesmärgil. (Budi ja Yaniasih 2023)

Teoses „Theatetus” rõhutas Platon, et teadmine ei ole sama mis tajumine. Tajumine (ingl perception) tähendab seda, et märkame objektide värve ja asukohti ning muid sarnaseid madala tasandi meelekogemusi. Teadmine on aga eeldus kognitsiooniks – mõtlemiseks, arutlemiseks, probleemide lahendamiseks ja planeerimiseks. (Nes, Sundberg ja Watzl 2023: 166) Sama eristus kehtib ka tsitaatide puhul: pelgalt keeleline tajumine ei taga tsitaadi tegeliku tähenduse mõistmist.

Linda Kaljundi rõhutab oma arvamuskirjanduses (2020) mälu ja kollektiivi seost. Kogukond ja rahvus kujundavad nn kollektiivset mälu, mis tõstab minevikust esile just need aspektid, mis on olulised käesoleva ajahetke seisukohalt. Eesti kultuuriruumis on tsitaatide tundmine olulisel kohal. Näiteks on Tallinna kirjanduskeskus kogunud Tallinnaga seotud kirjandustsitaate, et täiendada Tallinna kirjanduslikku kaarti (ERR 2020). Tsitaatide tundmise tähtsust näitavad ka tsitaadimängud või viktoriinid, mis peaksid värskendama kollektiivset mälu. Nende hulgas on näiteks Delfi portaalis avaldatud viktoriin „Kuda sa, lilleke, seie sattusid?” ehk millises Eesti filmis nii küsiti” (Delfi 2016) ning digitaalses õpikeskkonnas LearningApps loodud tsitaadimäng “Testi teadmisi: millistes tuntud Eesti filmides kõlavad need kuulsad tsitaadid?” (LearningApps.org 2023).

Maie Soll (2015: 43) leidis, et kuigi koolis omandatakse teadmised, mis toetavad etnilise ja rahvusliku identiteedi arengut, tajuvad õppijad, et õpetajatel esineb eelarvamusi seoses sellega, kas võõrkeeles õppivad õpilased on võimelised omandama teadmisi ja oskusi samal tasemel kui emakeeles õppijad. Sellised eelarvamused ja kogemused võivad mõjutada ka kultuurilise materjali omandamist, sealhulgas tsitaatide ja kultuuriviidete tundmist, mis eeldab mitte ainult keelelist, vaid ka kultuurilist kuuluvust. (Soll 2015)

Rachel Giora (2002: 503) järgi aktiveeruvad keele mõistmisel esmalt kõige silmapaistvamad tähendused, sõltumata sellest, kas need on sõnasõnaliselt või kaudselt. Kui erinevad tähendused on sarnase silmapaistvusega, kulgevad algsed töötlusprotsessid sarnaselt. Kuid ka autoripositsioon ehk sentiment mängib suurt rolli tsitaadi tajumisel. Sentiment näitab, kuidas autor (tsiteerija) suhtub tsitaadisse – kas toetab seda, kritiseerib või käsitleb neutraalselt (Budi ja Yaniasih 2023: 736).

Seega on tsitaadil nii otsene kui ka kaudne tähendus. Otsene (sõnasõnaline) tähendus ehk *literal meaning* tuleneb sõnade otsesest keelelisest sisust ning on tavaliselt kohe arusaadav, ilma et oleks vaja lisatöötlemist. (Giora 2002) Kaudne tähendus ehk *figurative/ non-literal meaning* nõuab sageli konteksti ja kultuurilist tausta (Giora 2002; Shorakhmetov 2024). Oma artiklis rõhutab Shorakhmetov (2024) metafoorides esinevat mitmetasandilist (kaudset) tähendust ning järeldab, et metafoorid loovad emotsioone ja uusi vaatenurki ning võimaldavad edastada sügavamalt tähendust. Eriti mittesõnasõnalises tähenduses on kontekst oluline, sest see aitab aru saada, kas väljendit tuleb võtta otseselt või kujundlikult (Giora 2002). See tähendab, et kontekstiga “sobimatud” tähendused võivad jääda ajutiselt aktiivseks, kui need aitavad kaasa õige tähenduse kujunemisele. Näiteks väljendit *Kohe näha, et vana sõbrad* ei saa tõlgendada otseselt, sest filmi (esialgne) kontekst annab sellele iroonilise tähenduse.

Sõnade tähenduse tundmine on tekstimõistmise seisukohalt keskne. Kui sõnade tähendust ei mõisteta, võib kogu teksti mõistmine muutuda keeruliseks. (Timm & Uibu 2014) Nii võib ka ühe sõna ebatäpne tajumine mõjutada kogu tsitaadi tõlgendamist.

1.3.1 Kultuuriviidete tajumine

Kultuuriteadlikkus (ingl *culture literacy*) hõlmab kultuuriteadmisi konkreetsetest sündmustest, tegelastest, raamatutest, kohtadest ja rahvasõnastiku fraasides (Hirsch 1988: 120). Eric Donald Hirsch (1988: 121) tõstatab küsimuse: miks on sarnaste õppimisvõimalustega õppijate õpitulemused erinevad? Ta leiab, et teatud õppematerjali tajumine sõltub õppija kultuuriteadmiste olemasolust. Seega on ka tsitaatide tajumine otseselt seotud sellega, kui sageli on laps eelkoolieas kokku puutunud kultuuriviidetelega.

Eric Donald Hirsch (1988) arendab edasi ideed, et kultuuriteadlikkuse käsitlemisel on oluline ka kognitiivne aspekt. Info, mis aitab meil keskkonda tajuda asub skeemides. Näiteks mingi info säilib mälus ning lugedes tuletab inimene endale meelde antud infot. Lugemisprotsessis aktiveeruvad need skeemid, võimaldades lugejal seostada uut infot varasemate teadmistega.

Olukorrad, milles lapsed on varem osalenud, aitavad neil paremini mõista uut informatsiooni, eriti juhul, kui neil on vastava valdkonnaga varem kokkupuude. See omakorda toetab nende edukat osalemist erinevates diskursusetüüpides, millega nad klassiruumis kokku puutuvad.

Kultuuriteadlikkus on küll seotud kultuuriviidete tajumisega, kuid seda ei ole võimalik üheselt määrata, kuna see varieerub erinevate inimeste lõikes. Tegemist on mitmetahulise

nähtusega, mis eeldab mitte ainult teatud teadmiste olemasolu, vaid ka oskust struktureerida ja kasutada erinevaid diskursusi. (Hirsch 1988).

1.3.2 Tsitaadi metafoorne ja irooniline tähendus

Tsitaatides võib lisaks otsesele ja kaudsele tähendusele esineda ka irooniline ja metafooriline tähendus, mis muudavad tsitaadi tähenduslikult mitmekesisemaks. Näiteks Sulev Nõmmiku filmist „Siin me oleme” (1978) pärinev tsitaat “Ma armastan sind nagu siiakala” sisaldab nii iroonilist kui ka metafoorset tähendust, kuna selles kasutatakse ebaharilikku ja tavapärasest erinevat võrdlust siiakalaga, mis loob kujundliku ja humoorika efekti.

Tsitaadis esinev metafoorne väljend tähendab, et üht objekti või nähtust mõistetakse ja tõlgendatakse teise kaudu, luues seoseid erinevate mõistevaldkondade vahel. Erinevate valdkondade mõisteid seostades avaldub põhimõte „A on B”. Näiteks võrreldakse sibula ümarusega silmi ja nina: *silmad nagu sibulad; nina kui sibul*. (Õim 2002: 31) Irooniat sisaldav tsitaat ütleb üht, kuid peab silmas vastupidist: kõneleja rikub teadlikult kvaliteedimaksiimi (ei edasta sõna-sõnalt tõest infot), kuid kuulaja mõistab tegelikku tähendust, tuginedes koostööpõhimõttele (eeldus, et vestluspartnerid püüavad üksteist mõista) ja vestluslikele implikatuurile (kontekstist järeldatavad kaudsed tähendused) (Grice 1975). Grice (1975: 53) toob näite iroonia kohta: olukorras, kus X, kellega A on seni olnud lähedastes suhetes, on reetnud A saladuse ärikonkurendile, ütleb A, et “X on tõeline sõber”. Olukorras, kus nii A kui ka tema kuulajad teavad reetmisest, mõjuvad A sõnad iroonilisena.

Irooniat tajutakse kirjalikus suhtluses raskemini, kuna adressaat ei kuule ega näe adressandi hääletoone, žeste ega miimikat. Ennus (2002) märgib, et metafoor on enamasti mõistetav ka ilma kontekstita, kuid iroonia vajab õigeaks tõlgendamiseks situatsioonilist tausta.

1.4. Tsitaadi funktsioon

Nagu sissejuhatuses on mainitud, on tsitaatidel mõningaid ühisjooni vanasõnadega. Vanasõnu uuritakse erinevatest aspektidest: semiootilistest ja semantilistest; struktuursetest ja süntaktilistest; pragmaatilistest ja stilistilistest ning kognitiivsetest (vt selle kohta Hrisztova-Gotthardt ja Varga 2014). Tsitaadid täidavad kõnes ja eneseväljenduses mitmeid funktsioone. Need aitavad luua olukordades uusi tähendusseoseid, sidudes filmi algse konteksti uue suhtlusolukorraga. Oma artiklis toob Michael Friedman (2014) esile, et filmi vaatamise ajal võivad inimeste ajulained olla omavahel sünkroonis. Varasemad uuringud (vt Friedman 2014) on näidanud, et ajutegevuse sünkroonsus teabe edastaja ja vastuvõtja vahel võib parandada informatsiooni mõistmist ning toetada suhteid.

Oma uurimuses järeltas Dukhovnaya (2022), et kõnes kasutatav tsitaat võib olla täielikult seotud esialgse temaatikaga, säilitades seose oma lähtekontekstiga. Samas võib tsitaadi kontekst varieeruda ka semantiliselt. Teiseks võivad tsitaadid mõjutada adressaati ning tekitada emotsionaalset mõju. Nende abil on võimalik väljendada emotsionaalset hoiakut ning rõhutada teatud seisukohti. Tsitaadid täidavad ka pragmaatilist funktsiooni. Nende kaudu saab:

- väljendada üldist tõde või universaalset kogemust,
- selgitada või õigustada kellegi käitumist,
- motiveerida adressaati või rõhutada väärtusi ja ideid (Dukhovnaya 2022).

Tsitaadi funktsioonid võivad erineda erinevate teadusdistsipliinide lõikes, kuid Budi ja Yaniasih (2023) järeltasid, et tsitaadid jagunevad peamiselt nelja funktsiooni: tutvustav (ingl introducing), seostav (ingl relating), kasutav (ingl utilizing) ja võrdlev (ingl comparing). Samuti tsitaadi tähendust võib tõlgendada kui neutraalset, positiivset ja negatiivset. Funktsioonide analüüs (Budi ja Yaniasih 2023: 755) näitas, et tsitaadid täidavad kõige sagedamini „tutvustavat” ja „seostavat” funktsiooni viidatud kirjanduses.

Seostava funktsiooniga tsitaat säilitab seose algse kontekstiga, tutvustava funktsiooni puhul tutvustab väljend teose tegelasi ja olukordi ning aitab adressadil neist visuaalseid kujutlusi luua. Näiteks väljendis *Houston, we have problems* tutvustab sõna “Houston” USA-s asuvat linna, säilitades seose algse kontekstiga. Kasutava funktsiooni puhul autorid peavad silmas, et tsitaadi kasutatakse kindla suhtluseesmärgi saavutamiseks, näiteks võib tsitaati *Nobody is perfect* kasutada oma väärtuste rõhutamiseks või armastuse näitamiseks. Võrdleva funktsiooni puhul tõlgendavad autorid tsitaati kui vahendit, mis võimaldab erinevaid nähtusi võrrelda. Näiteks tsitaati *There is no place like home* võidakse kasutada võõra ja koduse keskkonna võrdlemisel. (Dukhovnaya 2022)

2. Materjal ja meetod

Uurimismaterjal pärines intervjuust ja kahest küsitlusest. Intervjuu viidi läbi Tallinnas asuva üleminekukooli eesti keele ja kirjanduse õpetajaga. Tegemist oli poolstruktureeritud intervjuuga, mille puhul olid eelnevalt ette valmistatud põhiküsimused, kuid vestluse käigus oli võimalik esitada ka täpsustavaid lisaküsimusi ja paluda vastajal oma mõtteid täpsemalt selgitada. Intervjuu eesmärk oli saada ülevaade tunnis käsitletud teostest ja filmidest. Intervjuus käsitleti eesti kirjanduse õpetamise alusmaterjale, tekstivalikut, filmide ja laulude kasutamist, tsitaatidele ja kultuurilistele viidetele tähelepanu pööramist, õppemeetodeid ning õpet väljaspool klassiruumi. Vestlus toimus 2025. aasta novembris ning kestis 23 minutit. Intervjuu valiti meetodiks, kuna see andis konkreetse ja konteksti arvestatava ülevaate õpetaja valikupõhimõtetest. Salvestist kasutati hiljem põhiküsitluse koostamiseks.

Pilootküsitlus viidi läbi Google Forms'i kaudu eesti emakeelega Tartu Ülikooli üliõpilaste seas (kokku 4 osalejat). Küsitluse eesmärk oli saada esmane ülevaade vastajate teadmistest tsitaatide kohta. Saadud ülevaade võimaldas hinnata, kas Eesti filmiklassikast ja valitud kirjandusteostest pärinevad tsitaadid on eesti emakeelega inimeste seas tuntud ja äratuntavad. Saadud tulemusi kasutati põhiküsitluse koostamisel, eelkõige tsitaatide valiku täpsustamiseks. Kokku oli 13 küsimust. Neist 6 küsimust käsitlesid kirjandusteoste ja filmide tsitaatide päritolu äratundmist. Ülejäänud 7 küsimust olid seotud eesti keele ja kirjanduse õpetaja esitatud kirjandusega ning suunasid vastajaid meenutama mõnda tsitaati käsitletud filmist või kirjandusteosest. Samuti paluti vastajatel soovitada täiendavaid teoseid või filme, mida võiks kasutada põhiküsitluses. Veebiküsitlus valiti uurimismeetodiks, kuna see võimaldas osalejatel vastata omas tempos eemalt, säilitades andmed mugavalt ja kergesti analüüsitavamalt.

Põhiküsitlus (kirjalik paber kandjal küsitlus) viidi läbi mitte-eesti emakeelega 12. klassi õpilaste seas (üks klass), kokku osales 27 inimest. Küsitletavateni jõuti kooli kontaktide vahendusel, kasutades õpetajate abi osalejate leidmisel. Küsitluses uuriti konkreetsete tsitaatide põhjal, kas õppija tunneb tsitaadi ära; teab, kust see pärineb; oskab seletada, mida see tema arvates tähendab, oskab tsitaate keeleliselt selgitada, näiteks kas tsitaatide sõnavara on üldkasutatav või pigem spetsiifiline. Kirjalik küsitlus valiti uurimismeetodiks, kuna see võimaldas õpilastel iseseisvalt ja rahulikult palju tsitaate läbi mõelda, tagades usaldusväärsed vastused ilma täiendava abita.

Küsitlus koosnes kahest osast. Küsitluse esimeses osas kasutati kuut tsitaati Eesti kirjanduse õpikust „Lühike eesti kirjanduslugu: õpik vene õppekeelele gümnaasiumile” (Nahkur 2007). Tsitaadid pärinesid kuuest teosest, sealhulgas:

- 1) katkend Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Kalevipoja” 16. loost,
- 2) Eno Raua ümberjutustus raamatust „Kalevipoeg”,
- 3) Kristjan Jaak Petersoni ood „Kuu”,
- 4) Juhan Liivi luuletus „Rändaja”,
- 5) Friedrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjutt „Vägev vähk ja täitmatu naine”,
- 6) Lydia Koidula luuletus „Mu isamaa on minu arm!”.

Iga tsitaadi kohta oli esitatud 3 küsimust: tsitaadi allika, tähenduse ja võimaliku kasutusolukorra kohta.

Küsitluse teises osas esitati kokku 30 tsitaati neljast Eesti filmist ja ühest lavastusest:

- 1) „Siin me oleme” (Sulev Nõmmik, 1978) – 7 tsitaati,
- 2) „Viimne reliikvia” (Grigori Kromanov, 1969) – 6 tsitaati,
- 3) „Mehed ei nuta” (Sulev Nõmmik, 1968) – 5 tsitaati,
- 4) „Kevade” (Arvo Kruusement, 1969) – 7 tsitaati,
- 5) „Armastus kolme apelsini vastu” (Elmo Nüganen, 1991) – 5 tsitaati.

(Eesti Teatri Agentuur; Eesti Filmi Andmebaas).

Tsitaadivalik põhines pilootküsitluse vastajate tulemustel, kus enim tuvastatud ja välja toodud tsitaadid pärinesid filmidest „Kevade” ja „Siin me oleme”, mistõttu need filmid valiti rõhuasetuse objektiks.

Enne intervjuu ning küsitluste läbiviimist täitsid õpilased ja Eesti kirjanduse õpetaja kirjaliku teadliku nõusoleku vormi (vt lisa 1). Kõik kogutud andmed esitatakse lõputões anonüümselt, seega isikuandmeid ei avalikustata ning osalejaid ei ole võimalik tuvastada.

Suulise intervjuu tulemusi analüüsitakse sisuanalüüsi abil, tuues esile tundides kasutatud kirjandusteosed ja filmid, mida saab hiljem kasutada tsitaatide valimise allikatena. Intervjuu salvestati ning seejärel transkribeeriti, kasutades *Open source platform for Estonian speech transcription* ehk programmi *Tekstiks.ee* (Olev ja Alumäe 2024). Pilootküsitluse tulemusi analüüsiti kvalitatiivselt, lähtudes tsitaatide ja filmide äratundmisest ning vastajate poolt soovitatud teostest ja filmidest.

Uuring on kvalitatiivne ja põhineb küsitlusel, mille käigus osalejad täidavad kirjaliku ülesande ning selgitavad oma valikuid ja mõttekäike. Uuring võimaldas analüüsida iga vastust eraldi, arvestada vastajate individuaalsete tõlgendustega ning teha järeldusi õppijate arusaamade ja seoste kohta, mida üldised statistilised tulemused ei pruugi esile tuua.

3. Tulemuste analüüs

3.1. Intervjuu tulemused

Käesoleva intervjuu eesmärgiks oli saada ülevaade teostest ja filmidest, mida käsitletakse Eesti kirjanduse tunnis. Intervjuu vastused koondusid 7 teema ümber: Eesti kirjanduse õpetamise alusmaterjalid, tekstivaliku põhimõtted, filmide kasutamine kirjanduse õpetamisel, tsitaatide ja kultuuriliste viidete teadlikkus, laulude kaasamine, õppemeetodid ning õpe väljaspool klassiruumi. Intervjuukava sisaldas järgmisi küsimusi: *millist õpikut kasutate eesti kirjanduse õpetamisel?; millises mahus käsitlete kirjandusteoseid ja filme?; milline on Teie lähenemine kirjandusteoste ja filmide valimisel?; kas te saaksite tuua näite mõnest tsitaadist, mida olete tundides käsitlenud?*

Intervjuus selgus, et selles koolis kasutatav peamine Eesti kirjanduse õpik on Koolibri õpik „Lühike eesti kirjanduslugu: õpik vene õppekeelega gümnaasiumile” (Nahkur 2007). Intervjueeritav märkis:

“See on selline hästi kompaktne, aga samas väga mahukas õppematerjal, mille juurde kuulub ka õppesõnastik” (intevjuu, november 2025)

Intervjueeritava sõnul on õpik struktureeritud autorite kaupa, sisaldab ajastulisi ja kirjanduslikke rühmitusi ning on varustatud õppesõnastiku ja tööraamatuga, mis toetavad õpilaste iseseisvat õppimist ja keelelist arengut. Näiteks on eraldi käsitletud ärkamisaega, 20. sajandi esimest poolt ning pagulastkirjandust. Samuti rõhutas intervjueeritav, et õpikus on teoste puhul esile toodud tsitaadid, mis on juba tundides käsitletud.

Tekstivaliku põhimõtted põhinevad õpilaste keeleoskuse ja teoste mahukuse arvestamisel. Esimesel kursusel loetakse tervikuna lühemaid teoseid, näiteks Fr. R. Faehlmanni muistendeid või Juhan Liivi novelle, kusjuures novelli lühiduse tõttu on võimalik nõuda, et õpilased loeksid need läbi iseseisvalt. Tervikteoseid, nagu A. H. Tammsaare „Kõrboja peremees” käsitletakse peamiselt katkendite kaudu, et tagada õpilastele arusaadavus ja aruteluvõimalus. Tammsaare loomingut oli varasematel aastatel käsitletud, seetõttu eelistati 2024–2025 õppeaastal käsitleda Andrus Kivirähki teost „Eesti matus”. Intervjueeritava sõnul on näidend „Eesti matus” kirjutatud kaasaegsemas keeles, mis muudab teksti arusaadavamaks ning rikastab õpilaste kõnekeelt. Samuti on teostes palju paralleele nii taluelu kui ka peresuhte tasandil. Seetõttu eelistas intervjueeritav teose „Tõde ja õigus” asemel lugeda õpilastega

näidendit „Eesti matus”. Eno Raua ümberjutustus raamatust „Kalevipoeg” on õpikus esitatud ka katkendina. Friedebert Tuglase novelli „Poppi ja huhuu” loetakse tervikuna, kuid õpikus on see esitatud katkendina.

Õpetaja selgitas, et kogu filmi vaatamine klassis, näiteks A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus” ei ole praktiline, kuna see on ajamahukas. Selle asemel valib ta konkreetse katkendi, näiteks mängufilmist „Kõrboja peremees”, mida koos õpilastega analüüsitakse.

“Minu eesmärk on, et õpilased väljendaksid oma seisukohta, et nad mõtisklesid ja mina pean neile seda nii-öelda mõtteainet andma. Ja seepärast on minu filmilõigud pigem väikesed, pigem lühikesed ning neile eelneb ülesanne, millele järgneb arutelu pärast vaatamist” (intervjuu, november 2025).

Kui õpilased on juba teose sisuga tutvunud, keskendutakse filmiloominguga tutvumisele ja selle arutelule. Selgus, et Eesti kirjanduse tundides pööratakse tähelepanu kirjandusest pärit tsitaatidele ja kultuurilistele viidetele. Intervjuu käigus tõi õpetaja näite tsitaadist, mida käsitleti tundides: “Tänasida toimetusi ära viska homse varna” („Kalevipoeg”, 1961).

Lisaks kirjandusele ja filmidele kaasab õpetaja tundidesse ka laule. Näiteks Toomas Nipernaadi tutvustamise puhul käsitletakse ka laulu „Rändaja õhtulaul” teksti. Õpetaja kasutab meeskonnatöö meetodit, kus iga õpilane rühmas jutustab oma sõnadega teksti sisu ümber, tagades, et kõik õpilased oleksid aktiivselt kaasatud: *“Minu eesmärk on ka see, et iga õpilane saaks tunnis rääkida, seepärast mina kasutan meeskonnatöö meetodit...”* (intervjuu, november 2025). Koolis toetatakse ka kogemusõpet, kus õpilased külastavad muuseume ja koostavad kommenteeritud kollaaži, et õpitud paremini meelde jätta. Näiteks külastasid õpilased Anton Hansen Tammsaare, Eduard Vilde ja Mati Undi Tallinnas asuvaid muuseume.

Kuna intervjuu käigus selgus, et filme kasutatakse tundides pigem katkenditena, otsustati läbi viia pilootküsitlus, et selgitada, kas oskavad eesti emakeelega üliõpilased õpetaja pakutud katkenditest mõnda tsitaati meenutada ning kas nad tunnevad ära kirjandusteostest pärit tsitaate. Kuna tundides käsitleti tsitaate, mis pärinevad õpikust, kasutati kirjandustsitaatide esitlemiseks piloot- ja põhiküsitluses sama õpiku sõnastust.

3.2. Pilootküsitluse tulemused

Küsitlus koosnes 13 küsimusest. Neist kuues paluti määrata etteantud kirjandus- ja filmitsitaatide päritolu, ülejäänud seitse küsimust suunasid vastajaid meenutama mõnda tsitaati

pakutud filmist, kirjandusteosest või autorist. Küsitluse lõpus paluti vastajatel pakkuda kirjandus- ja filmitsitaate.

Esimest tsitaadi "Ülemaks kui hõbevara, kallimaks kui kullakoormad, tuleb tarkust tunnistada." tundis ära kolm neljast küsitluse osalejast („Kalevipoeg”, Fr. R. Kreutzwald). Juhan Liivi luuletusest „Rändaja” pärit tsitaadi "Tulin linnast. Lumesadu. / Tööd ei leidnud kusagilt. / Lumesadu. Jalad väsind. Läbi, läbi näljane" tuvastasid kolm küsitluse osalejat. Ka tsitaadi “Tänasida toimetusi ära viska homse varna" puhul ei suutnud vastajad tuvastada teose nimetust ega autorit - Fr. R. Kreutzwald „Kalevipoeg” (Eno Raua ümberjutustuses). Põhjuseks on ilmselt, et tegemist on laialt tuntud vanasõnaga, mida kasutatakse üsna palju kõnepruugis. Tsitaadil on umbes 100 üleskirjutust Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluule arhiivis (ERR Vanasõnad 2019).

Filmist „Kevade” pärinevaid tsitaate tuvastasid kõik küsitluse osalejad. Nendeks olid näiteks: “Mis kinni ei jää, saab kinni löödud!” ja "Edasi, Kentuki poisid!". Tsitaat “Meil lobisemise eest palka ei maksta” filmist „Viimne reliikvia” oli tuttav kolmele küsitluse osalejale. Näidendist „Armastus kolme apelsini vastu” mainis üks küsitletu tsitaati “Ei ole täpikene, inimene on”.

Filmist „Siin me oleme” suutsid küsitletud meenutada järgmisi tsitaate:

- (1) “John, lase vesi välja!”
- (2) “Ütle talle, et me oleme Tallinnast. Ütle talle, et me maksame!”
- (3) “Ikkagi inimene!”
- (4) “Kui Tallinnasse läheme, siis läheme kohvikusse ja loomaaeda”

Romaanist „Kõrboja Peremees” ning filmidest „Eesti matus” ja „Ristumine peateega” ei meenutatud ühtegi tsitaati.

Lisaks etteantud tsitaatide äratundmisele paluti vastajatel anda soovitusi teoste või tsitaatide kohta, mida veel tuntakse ja saaks kasutada põhiküsitluses. Eesti luulega seoses meenutati mitmeid tuntud tsitaate. Kahel korral toodi esile K. J. Petersoni luuletusest “Kuu” pärinev rida “Kas siis selle maa keel laulutuules ei või taevani tõustes üles igavikku omale otsida?”. Lisaks nimetati Artur Alliksaare luulerida “Ei ole paremaid, halvemaid aegu. On ainult hetk, milles viibime praegu” ning Juhan Liivi luuletustest pärinevaid tsitaate “Kui seda metsa ees ei oleks” ja “Igav liiv ja tühi väli”. Eesti filmiklassikaga seoses nimetasid vastajad filmid „Kevade”, „Mehed ei nuta” ja „Viimne reliikvia” ja näidendi „Armastus kolme apelsini vastu”.

Ühes küsimuses paluti vastajatel tuua näide tsitaadist Friedrich Robert Faehlmanni loomingust. Üks vastaja tsiteeris muistendi „Vanemuise kosjaskäik” algusvärssi:

“Kui aga hakkas algamaie,
Algamaie, laulemaie...”

Küsitlustulemuste põhjal tunti kirjandusteostest kõige paremini tsitaate "Ülemaks kui hõbevara, kallimaks kui kullakoormad, tuleb tarkust tunnistada." ja "Tulin linnast. Lumesadu...". Filmitsitaate katkenditest ei suudetud meenutada. Teistest filmidest pärit tsitaadid osutusid vastajate seas hästi tuntuks – iga küsitluse osaleja tuvastas ja tõi välja vähemalt ühe filmist pärineva tsitaadi. Eriti tuntud olid filmist „Kevade” pärinevad tsitaadid, samas kui film „Siin me oleme” osutus kõige tsitaadirohkemaks. Samuti tegid küsitletud ettepaneku kasutada põhiküsitluses tsitaate filmidest „Kevade”, „Mehed ei nuta” ja „Viimne reliikvia” ja näidendi lavastusest „Armastus kolme apelsini vastu”. Pilootküsitluse tulemusi rakendati põhiküsitluse koostamisel, eeskätt tsitaatide valiku täpsustamiseks.

3.3. Põhiküsitluse tulemused

Paber kandjal läbiviidud küsitlus koosnes kahest osast: kuuest kirjandustsitaadist ja kolmekümnest filmitsitaadist. Küsitluses osales 27 12. klassi õpilast. Töös analüüsitakse tsitaate samas järjekorras, nagu need olid paber kandjal küsitluses uuritavatele esitatud: kuus kirjandustsitaati ja 30 filmitsitaati.

3.3.1. Kirjandustsitaatide tundmine

1. *Ülemaks kui hõbevara, kallimaks kui kullakoormad, tuleb tarkust tunnistada.* Kaks küsitletut leidsid, et tsitaat pärineb Fr. R. Kreutzwaldi „Kalevipoja” 16. loo katkendist. Kuna teost „Kalevipoeg” on tundides käsitletud, võiks tsitaat olla vastajatele tuttav. Ülejäänud vastused olid “ei tea” või nimetasid teist autorit (Lydia Koidula). 11 küsitletut tõi välja võimaliku tähenduse ja kasutusolukorra.

Küsitluse tulemused näitasid, et vastajad seostasid tsitaadi sisu eelkõige tarkuse ja hariduse väärtustamisega. Samuti ilmnis, et õpilased mõistsid tsitaati otseselt õpetliku ja motiveeriva sõnumina, eriti noorte suunamisel õppimise poole (funktsioonid: *motiveerimine; adressaadi mõjutamine; väärtuste rõhutamine*). Vastustele tuginedes on tsitaadi emotsionaalne toon positiivne. Tsitaadi funktsioonid kajastuvad õppijate vastustes (vt näide 1-4):

- (1) Kui räägitakse haridusest
- (2) Kui laps ei taha õppida

- (3) Et tarkus ja teadmised on olulised/ on kallimad kui raha
- (4) Kui tahad öelda, et õppida on vajalik

*2. Kas siis selle maa keel/ laulu tuules ei või/ taevani tõustes
üles/ igavikku omale otsida?*

Seitse vastajat tuvastasid tsitaadi autori ja teose – K. J. Petersoni luuletuse „Kuu”, samas kui kaks vastajat nimetasid ainult autori. Tähelepanuväärne on, et nimetatud üheksast vastajast neli ei suutnud tsitaati sisuliselt tõlgendada ega kirjeldada selle võimalikku kasutuskonteksti. Kuus vastajat keskendusid vastustes ainult tsitaadi kasutusolukorra ja tähenduse avamisele, jättes päritolu täpsustamata. Ülejäänud vastajad kas ei esitanud päritolu kohta vastust või pakkusid ekslikke variante, nimetades näiteks autorina Lydia Koidula või teose pealkirjana luuletuse algusvärssi „Kas siis selle maa keel...”.

Tsitaati kasutaksid õpilased peamiselt olukordades, kus rõhutatakse oma maa või eesti keele tähtsust, näiteks rahvuslike tähtpäevade ja emakeelepäeva puhul. Vastajad seostasid tsitaati järgmiste olukordadega: kui räägitakse oma maast või eesti keele tähtsusest. Samuti õpilased kasutaksid tsitaati rahvuslikel tähtpäevadel ning olukordades, kui inimene soovib, et teda mäletataks.

Samuti tõi üks vastaja välja, et antud teksti saab laulda emakeelepäeval. Tsitaat on otsene ja positiivse tonaalsusega. Funktsioonina hõlmab tsitaat temaatika esitlust, adressaadi mõjutamist, hoiakute väljendamist ning kultuuriväärtuste rõhutamist.

3. Tänašida toimetusi ära viska homse varna

Tsitaat pärineb õpikusse kaasatud Eno Raua ümberjutustuse „Kalevipoeg” katkendist. Tähelepanuväärne on asjaolu, et ükski vastaja ei maininud vastates Eno Rauda, hoolimata sellest, et seda tekstikatkendit seostati õpikus just Eno Rauaga (kuna õpikus on tsitaat esitatud tema eluloo järel ning “Kalevipoeg” esineb tema ümberjutustuses). Vastused jaotusid järgmiselt:

- Fr. R. Kreutzwald + nimetus „Kalevipoeg” – kaks vastajat,
- ainult nimetus „Kalevipoeg” – üheksa vastajat,
- tegemist on vanasõnaga – kolm vastajat.

Valdav osa vastajatest lisas, et need on „Kalevipoja” sõnad, mis pärinevad loost „Linda röövimine”. Kolm vastajat mainis, et tegu on vanasõnaga. See ongi raamatust „Kalevipoeg“ pärit tsitaat, mis on hiljem tuntuks saanud omaette vanasõnana, mida paljud kasutajad enam originaalteosega ei seosta (ERR Vanasõnad 2019).

Ülejäänud vastajad seostasid tsitaati kas Andrus Kivirähki loominguga või jätsid selle päritolu määratlemata. Seitse vastajat tõid välja tsitaadi võimaliku kasutuskonteksti ja tähenduse.

Tsitaati, mis kannab otsest tähendust, tõlgendas üks vastaja kui motiveerivat meeldetuletust inimesele teha tegevusi kohe, mitte edasi lükata. Kuus vastajat seostas tsitaati hoopis laiskusega ning motivatsiooni puudusega: *Et meelde tuletada, et ei tohi laisk olla (3); Kui inimene ei taha praegu teha tööd. Ta tahab teha seda hiljem; Saab kasutada selleks, et motiveerida teda tööks; Kui keegi kipub asju edasi lükkama.* Seega leiti, et tsitaadi abil on võimalik avaldada mõju adressaadile. Seega tsitaadi tähendus on vastajate hinnangul positiivne.

*4. Tulin linnast. Lumesadu. / Tööd ei leidnud kusagilt. /
Lumesadu. Jalad väsind. Läbi, läbi näljane.*

Üle poole vastajatest (18 õppijat) tuvastas tsitaadi autori ja päritolu, nimetades selleks Juhan Liivi luuletuse „Rändaja”. Nimetatud 18 õppijast kaheksa ei suutnud seostada fraasi konkreetse olukorraga ega pakkuda selle tähendust. Neli vastajat märkisid vastuseks “-” ning ülejäänud 5 vastajat omistasid teosele kas teise autori (nt Fr. R. Kreutzwald) või eksliku pealkirja (nt „Rändmarik”). Tsitaat seostati olukordadega, mida iseloomustavad väsimus, kurbus ja üksildustunne (kaudne tähendus). Seega on tsitaadi tähendust vastustes tõlgendatud peamiselt negatiivsena.

Mõned vastajad (4) viitasid ka olukordadele, kus tsitaati kasutatakse viibides välismaal või pikal teekonnal sihtkohta. Sellisel juhul ilmneb otsese ja kaudse tähenduse vaheldumine: ühelt poolt kirjeldatakse füüsilist eemaleolekut ja rändamist (otsene tähendus), teisalt aga sellega kaasnevaid emotsionaalseid ja psühholoogilisi raskusi (kaudne tähendus). Lisaks rõhutasid vastajad, et tsitaadi kaudu võiks väljendada oma emotsioone (kasutatav funktsioon), mida saab tarvitada näiteks olukordades: *Kui on raske aeg; Kui sa kukusid läbi; Et anda teada, et oled masendusel; Kui hakkasid midagi tegema, aga praegu sa ei saa sellega hakkama.*

Lisaks seostasid kaks vastajat fraasi talvega ja talveilmaga, näiteks *Saab kasutada talvel, kui tulid koju tagasi* või *Kui sajab lund*. Funktsionaalsest vaatenurgast avaldub ka seostav

funktsioon, kuna vastajad seostasid tsitaadi oma isiklike kogemustega ning esialgse kontekstiga. Samuti esineb tutvustav funktsioon, mis avaldub selles, et vastajad seostasid tsitaadi rändaja tegelaskujuga.

5. Suur tükk ajab suu lõhki

Freidrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjutu „Vägev vähk ja täitmatu naine” tuvastasid üheksa vastajat. Samuti märkis üheksa küsitletut, et teose päritolu pole neile teada, kuid kaks neist tõid välja võimaliku kasutusolukorra. Ülejäänud üheksa küsitletut pakkusid teosele teisi nimetusi, näiteks „Kuldne vähk” (2 vastajat), „Kuld kala”, „Linda röövimine” ja „Hingede öö” või jätsid vastuse märkimata.

Vastajate tõlgendused, nagu liigne soovimine, häbematus (*Ära ole наглый (häbematu)*) ja ahnus (*Kui inimene on жадный (ahne)*), peegeldavad tsitaadi mõtet, et liiga suur himu võib inimese üle jõu käia ja tuua negatiivseid tagajärgi. Vastajad seostasid tsitaati olukordadega, kui inimesel on väga suured plaanid või ta tahab saavutada edu minimaalse vaevaga. Samuti toodi välja, et *Suured богатства (rikkused) teevad inimesi õudseteks. Inimesed ei väärtusta neid asju, mida nad on varem saanud.*

Funktsionaalselt vaatenurgast avalduvad eelkõige seostav ja võrdlev funktsioon, kuna vastajad seostavad tsitaati oma isiklike kogemustega ning võrdlevad selles kirjeldatud olukordi reaalsusega. Samuti ilmneb õppijate arvates hoiatav ja väärtusi rõhutav funktsioon, sest tsitaat edastab moraalset õpetust, hoiatades liigse ahnuse ja soovide eest ning suunates inimese käitumist. Meeleolu poolest on tsitaat pigem negatiivne, kuna see käsitleb ahnust ja liigseid soove kui halbu omadusi, kuid sisaldab ka neutraalset ning õpetlikku alatooni.

Nagu vastustes ilmnes, esineb tsitaadi tähenduse selgitustes koodivahetust, kus eesti keele kõrval kasutatakse ka vene keelt. Tuginedes Eesti folkloristide andmebaasi andmetele, võib väita, et antud vanasõna on eestlaste seas laialt tuntud—seda kinnitab 285 autentset tekstinäidet (Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti vanasõnade andmebaas).

6. Mu isamaa on minu arm, / kel südant andnud ma, / sull'laulan ma, mu ülem õnn, / mu õitsev Eestimaa!

Kõik küsitletud tundsid ära Lydia Koidula luuletuse „Mu isamaa on minu arm!” tsitaadi, mis kinnitab, et tegemist on kõige tuntuma kirjandustsitaadiga. Viis küsitletut ei esitanud päritolu

ega kasutusolukorda. Küstiletud seostasid tsitaadi eelkõige rahvusliku identiteedi, kodumaa-armastuse ja patriotismi väljendamisega. Kõige sagedamini toodi esile olukorrad, kus soovitatakse näidata oma armastust oma kodumaa vastu (12 vastust) või rõhutada kodumaa austamist ja olulisust (4 vastust). Samuti mainiti tsitaadi kasutamise sobivust rahvuslikel tähtpäevadel, näiteks 24. veebruaril. Kuigi tsitaat ei pärine Eesti hümnist, sesotasid mitmed vastajad seda hümniga.

Tsitaadi tähendus tajuti enamasti otseselt, kuna selle põhisõnum (armastus kodumaa vastu) tõlgendati õigesti. Samas esines ka kaudset mõistmist, näiteks seostamisel Eesti hümniga, kuid otsene tähendus oli domineeriv. Tõlgendustes eristub tsitaadil neli funktsiooni: tsitaat tutvustab rahvuslikku identiteeti, seostab sisemist tunnet (armastus) kollektiivse väärtusega (kodumaaga), on rakendatav konkreetsetel tähtpäevadel või juhtumitel ning on võrreldav hümniga. Laiemas tähenduses väljenduvad funktsioonid rahvusliku temaatika esiletoomises, adressaadi mõjutamises, hoiakute kujundamises ning Eestisse positiivse suhtumise rõhutamises.

Kirjandusteoste tsitaatide kohta võib öelda, et:

- kõige paremini tunti rahvusliku ja emotsionaalse tähendusega tsitaate (eriti hästi Lydia Koidula oma),
- autorite äratundmine ei taganud alati sisulist mõistmist (nt Kristjan Jaak Peterson, Juhan Liiv). Kuigi osa vastajaid tundis autori ja teose ära, ei suutnud mitmed neist tsitaadi tähendust selgitada.
- rahvalikuks muutunud tsitaatide puhul (nt Kalevipoeg, vanasõnad) oli nende tähendus selgem kui päritolu. Nende tsitaatide puhul oli tähendus ja kasutusolukord vastajatele üsna arusaadav, kuid autorit ei osatud alati õigesti määrata.
- õpetliku ja motiveeriva sisuga tsitaadid olid vastajatele kõige arusaadavamad ja kergemini kasutatavad.
- neljal juhul kuuest ilmnes, et tsitaadi päritolu õigesti tuvastanud vastajatel esines raskusi selle tõlgendamisel ja kasutuskonteksti kirjeldamisel (luuletus „Kuu”; ümberjutustus katkendist „Kalevipoeg”; luuletus „Rändaja” ja luuletus „Mu isamaa on minu arm!”)

Järgnevas tabelis (Tabel 1) on esitatud andmed kasutatud tsitaatide ja nende päritolu kohta. Sulgudes (.../.../...) on esimesena ära toodud tsitaadi õigesti tuvastanute arv, teisena tõlgendusi

ja kasutusolukordi kirjeldanud vastajate arv. Kolmandana on esitatud vastajate arv, kes tuvastasid ainult tsitaadi õige päritolu (st ei tuvastanud tõlgendusi ega kasutusolukordi).

Tabel 1. Põhiküsitluses kasutatud kirjandustsitaadid

Tsitaat	Päritolu
<i>Ülemaks kui hõbevara, kallimaks kui kullakoormad, tuleb tarkust tunnistada. (2/11/0)</i>	Friedrich Reinhold Kreutzwaldi katkend „Kalevipoja” 16. loost
<i>Kas siis selle maa keel / laulu tuules ei või / taevani tõustes üles / igavikku omale otsida? (9/13/4)</i>	Kristjan Jaak Petersoni luuletus „Kuu”
<i>Tänasida toimetusi ära viska homse varna (11/7/2)</i>	Eno Raua ümberjutustus katkendist „Kalevipoeg”
<i>Tulin linnast. Lumesadu. / Tööd ei leidnud kusagilt. / Lumesadu. Jalad väsind. Läbi, läbi näljane. (18/13/8)</i>	Juhan Liivi luuletus „Rändaja”
<i>Suur tükk ajab suu lõhki (9/10/0)</i>	Freidrich Reinhold Kreutzwaldi muinasjutt „Vägev vähk ja täitmatu naine”
<i>Mu isamaa on minu arm, / kel südant andnud ma, / sull’ laulan ma, mu ülem õnn / mu õitsev Eestimaa! (27/22/5)</i>	Lydia Koidula luuletus „Mu isamaa on minu arm!”

3.3.2. Filmitsitaatide tundmine

Järgnevalt analüüsitakse eesti filmidest ja ühest lasvastusest pärinevate tsitaatide tundmist.

1. Mis kinni ei jää, saab kinni löödud!

Filmi „Kevade” nimetas päritoluna viis respondenti. 19 respondenti vastasid “ei tea” või “-”. Ülejäänud vastustes nimetati filmidena „Siin me oleme” (2 vastust) ja „Viimne reliikvia”. Olukorra ja tähenduse tõi välja kokku 13 inimest, kellest viis ei toonud ka tsitaadi päritolu.

Tsitaadi originaaltähendus viitab olukorrale, kus midagi ei õnnestu kohe lahendada või paika panna, siis tehakse seda hiljem jõulisemalt ja otsustatavamalt. Küsitletute vastustes seostati väljendit erinevate olukordadega, nagu saladuse hoidmine (*Kui sulle usaldatakse cekpem*

(*saladust*) ja sa ei või seda edasi rääkida), ootamatu olukord (*Kui midagi läheb teistmoodi*) ja info meeldejäamine (*Iga info läheb meelde*). Seega ilmneb, et seos ei ole originaaltähendusega kooskõlas.

Tsitaadi meeleolu on neutraalne, kuna vastustes ei ilmnenud selgelt positiivset ega negatiivset hinnangut. Kõige domineerivamad olid seostav ja võrdlev funktsioon: tsitaati seostati erinevate olukordadega ning sellele omistati ka uut tähendust. Andmed viitavad sellele, et tsitaadi mõistmine on osaline ning väljendus pigem kaudsete seoste kaudu. Vastajad ei tuvastanud funktsioone otseselt, kuid nende vastustest saab järeldada, et tsitaat viitab adressaati mõjutamisele, hoiakute väljendamisele ning väärtuste rõhutamisele.

2. *Edasi, Kentuki poisid!*

Ainult üks küsitletu seostas tsitaadi filmiga „Kevade”. Kolm küsitletut valis teise filmi „Mehed ei nuta”, ilmselt selletõttu, et selles filmis esineb sarnase kõlaga tsitaat “Edasi, seltsimehed!”. Ülejäänud küsitletud kas seostasid tsitaati teiste nimekirjas olevate filmidega või jätsid küsimuse vastamata. Vaatamata päritolu tuvastamata jätmisele, oskas viis küsitletut tuua fraasi tähenduse ja kasutusolukorra (kokku oli 15 väljatoodud tähendust ja kasutusolukorda)

Tsitaati mõistsid vastajad nii otseselt kuid ka kaudselt. Kaudsel mõistmisel seostasid tsitaati erinevate olukordadega, eelkõige suhtluse, naljategemise ja meeskonnatöoga (*Saab öelda töötajatele*). Samuti seostati tsitaati olukordadega, kus millegagi ei saadud hakkama ning oli vaja edasi liikuda. Need seosed viitavad eelkõige seostava ja kasutava funktsiooni esinemisele.

Otsene mõistmine väljendus vastustes, kus tsitaati kasutati konkreetsetes olukordades, näiteks *Kui sina räägid Kentuki poissidega*, või anti sellele uus tähendus, nagu *Kui sööd midagi KFC-ist*. Viimase puhul on oluline märkida, et KFC-i tootevalikus esineb „Kentucky” nimetusega tooteid, mistõttu seostatakse tsitaati toidukontekstiga ning sellele omistatakse uus, kaubanduslikust kontekstist lähtuv tõlgendus. Sellistel juhtudel täidab tsitaat pigem tutvustavat funktsiooni, viidates kas “Kentuki poistele” kui grupile või KFC-i toodetele. Samuti on selgelt näha, et vastajad seostavad tsitaati erinevate olukordadega.

3. *Meil lobisemise eest palka ei maksta*

Kolm vastajat tuvastasid tsitaadi päritolu – „Viimne reliikvia”, kuid ei seostanud fraasi kasutusolukorraga ega mingi tähendusega. Samas selgus vastustes, et suurem osa vastajatest

(8) seostas tsitaadi hoopis filmiga „Mehed ei nuta”. Ülejäänud 16 vastajat seostasid tsitaati teiste filmidega või jätsid küsimuse vastamata. Seejuures esitas kümme vastajat tsitaadi võimaliku kasutusolukorra ning tähenduse.

Suurem osa vastajatest tajus tsitaadis ironiat ning sidus selle naljaka olukorraga töökeskkonnas. Seetõttu lisasid 7 vastajat, et seda tsitaati võiks kasutada olukorras, kui keegi räägib palju, kuid ei soovi tööd teha. 2 vastajat mõistsid tsitaati otseselt ning tõid välja tõlgenduse kui kellelegi ei makstud.

Tsitaadi emotsionaalne toon varieerub sõltuvalt sellest, kuidas adressaat ironiat tajub. See võib olla neutraalne või kergelt negatiivne, eriti kui tsitaati kasutatakse humoorikalt töö vältimise või liigse rääkimise kirjeldamiseks. Tsitaat rakendatakse vastajate hinnangul sarnaste olukordade kirjeldamisel ja suhtluses. Samuti saab tsitaadi abil väljendada hoiakuid, mõjutada adressaati ning pöörata tähelepanu teatud käitumismustritele.

4. *Ütle talle, et me oleme Tallinnast. Ütle talle, et me maksame!*

Kakskümmend kaks küsitletut vastasid, et tsitaat on pärit filmist „Siin me oleme”, mis viitab suurele äratuntavusele filmitsitaatide seas. Üks õppija seostas fraasi filmiga „Kevade” ning ülejäänud neli inimest jätsid küsimuse vastamata. Vaatamata sellele, kõik küsitluse osalejad pakkusid nii tähenduse kui ka sobiva kasutuskonteksti.

Vastused näitasid, et küsitletud kasutaksid tsitaati selleks, et:

- rõhutada oma päritolu (Tallinn) – funktsioon on identiteediga seostav, kuna tsitaat seob inimese identiteeti konkreetse kohaga,
- näidata raha olemasolu või valmisolekut maksta – funktsioon on kasutav, kuna tsitaati kasutatakse oma majandusliku olukorra näitamiseks,
- jätta muljet, et ollakse edukas või “äge” inimene – funktsioon on kasutav, kuna tsitaati kasutatakse positiooni rõhutamiseks ning adressaati mõjutamiseks,
- väljendada ironiat või kriitikat, viidates hoiakule, et keegi peab end teistest paremaks – funktsioon on seostav, kuna tsitaati saab siduda sotsiaalsete hoiakutega ja väärtustega.

Üks vastaja seostas tsitaati konkreetse kohaga filmis “Kui tegelased tulid peremehe juurde ja tahtsid seal puhata” (funktsioon: *esialgse temaatika tutvustus*).

Vastajad kasutaksid tsitaati peamiselt olukordade kirjeldamiseks või hoiakute väljendamiseks. Harvem esines ka võrdlev funktsioon, mis võib viidata ühiskondlikule hierarhiale – see väljendub mõttes “Meie oleme peallinnast, seetõttu võime sinu eest maksta”. Tsitaadi tonaalsus sõltub aadressaadist ja kontekstist: see võib olla positiivne (enesekindlus; raha olemasolu; heldus), neutraalne (olukorra kirjeldus) või negatiivne/ironiline (liialdatud enesesitlus; hierarhia).

5. *Inimeses peab kõik kaunis olema.*

Ühe vastaja hinnangul pärineb tsitaat filmist „Siin me oleme”. Teised küsitletud seostasid tsitaadi teiste filmidega või ei vastanud küsimusele. Kokku oli toodud 6 tähendust ja kasutusolukorda. Vastajad tõlgendasid tsitaati erinevalt. Näiteks leiti, et *inimene peab proovima paremaks saada* ning et *ideaalsel inimesel pole halbu külgi*. Samuti arvati, et tsitaat rõhutab mõtet, et *inimesel peab kõik kaunis olema*. Kolm vastajat tõid välja, et tsitaati saab kasutada heade sõnade ütlemiseks (*Kui ütled, et inimene on hea; Komplimendi tegemiseks*).

Vastajad mõistsid tsitaati valdavalt otseses tähenduses, jättes selle algse ironilise varjundi tähelepanuta. Enamik tõlgendusi keskendus ideaalile, et inimene peaks olema parem või isegi veatu. Tsitaati käsitleti kui positiivset ja suunavat põhimõtet – kas enesearengu üleskutsena või hinnanguna inimese headusele. Lisaks kasutati tsitaati pragmaatiliselt – kas täpsustava väitena või märkuse tegemiseks, mis viitab selle tajumisele üldkehtiva normina, mitte ironilise kommentaarina.

6. *Kohe näha, et vanad sõbrad!*

Tsitaadi päritolu filmist „Viimne reliikvia” tuvastas neli küsitletut. Viis küsitletut pakkus päritoluna filmi „Kevade”. Vaatamata sellele, et suurel osal vastajatest jäi päritolu tuvastamata, esitas viis vastajat tsitaadile ka tähenduse ja kasutusolukorra. 12 vastajat ei tuvastanud kasutusolukorda ega tähendust, samas kui ülejäänud 15 vastajat pakkusid nii tähenduse kui ka kasutuskonteksti.

Vastustes on näha, et kõik tajusid tsitaadi otseselt. Vastuste põhjal kasutatakse tsitaati peamiselt sõpruse ja lähedaste suhete kontekstis. Esile kerkivad järgmised tähendused ja kasutusolukorrad:

- mälestuste meenutamine (*Kui tuletad meelde mälestuste olulisust*)

- sõpradega kohtumine (*Kui näed oma vana sõpra; Kui kohtad armsat sõpra (2)*)
- vastastikune mõistmine (*Inimesed kohe saavad aru teinetesest*)
- sarnasus sõprade vahel (*Inimesed näevad välja nagu vanad sõbrad*)

Tsitaat seob vastajate hinnangul erinevaid olukordi sõpruse ja lähedaste suhetega. Samuti esineb kasutav funktsioon, kuna tsitaati rakendatakse tunnete ja hoiakute väljendamiseks.

Kõigi küsitletute vastused tõlgendavad fraasi meeoleu:

- positiivselt (lähedust, mõistmist ja armastust näitavad)
- või neutraalselt (vana sõbraga kohtumine)

Keegi ei tuvastanud irooniat ning ei seostanud fraasi negatiivse autoripositsiooniga ega halva käitumisega.

7. *Õöd on siin mustad.*

Tsitaadi päritolu ei ole tuvastatud küsitletute poolt, kuigi see pärineb lavastusest „Armastus kolme apelsini vastu”. Kuus vastajat valis tsitaadi päritoluks filmi „Kevade” ning sama arv vastanutest valis filmi „Viimne reliikvia”. Üheksa respondenti märkisid, et nad ei tea tsitaadi päritolu, ning ülejäänud kuus respondenti pakkusid teisi filme.

Käsitledes kasutusolukordi, võib märkida, et üheksa vastajat tõlgendasid tsitaati otseselt: *Seda saab kasutada, kui ööd on õues mustad* (tsitaadi meeoleu on neutraalne; funktsioon on kasutav). Samuti üks vastanu seostas tsitaati maaeluga: *saab kasutada kui oled maal*.

Kuus küsitletut seostasid tsitaati halva olukorraga, ohuga ja raske eluga. Sellisel juhul on tsitaadi tajumine kaudne ja tähendust tajutakse pigem negatiivsena. Tsitaati seostati ka olukorraga, kus tutvutakse uue kohaga. Vastajad kasutaksid tsitaati nii konkreetsete olukordade kirjeldamiseks kui ka hoiakute ja tunnete väljendamiseks, olenevalt adressaadist ja kontekstist.

8. *Ma armastan sind nagu siiakala!*

Tsitaadi päritolu ei ole tuvastatud küsitletute poolt, kuigi see pärineb filmist „Siin me oleme”. Valdav osa vastajatest (12) seostasid tsitaati filmiga „Armastus kolme apelsini vastu”, mis võib olla tingitud asjaolust, et nimetatud filmi pealkirjas esineb sõna *armastus*, mis on tuletuslikult seotud tegusõnaga *armastama*. Kaheksa küsitletut jätsid küsimuse vastamata ning ülejäänud küsitletud seostasid fraasi muude filmidega. Kokku pakkus 19 küsitletut tsitaadi tähenduse ning

võimaliku kasutuskonteksti; nende hulgas oli ka kolm isikut, kes ei suutnud määratleda selle päritolu.

Tsitaati tajusid iroonilisena kuus küsitletut, kes tõlgendasid seda näiteks olukorras *kui ei armasta inimest või armastad nagu lihtsalt sõpra*. See näitab, et tsitaadi tajumine võib sõltuda adressaati hoiakutest ja kontekstist. Samal ajal tõlgendas 12 küsitletut tsitaati positiivse autoripositsiooniga, märkides, et seda saab kasutada, kui armastus inimese vastu on suur. Lisaks toodi välja, et tsitaati võib rakendada mõne asja olulisuse rõhutamiseks.

Tsitaadi abil saab väljendada emotsioone ning rõhutada väärtusi. Tõlgendustes esineb ka seostav funktsioon (*irooniale ja hoiakutele viitamine*). Tsitaati nähakse kontekstist sõltuvalt kas positiivse (armastuse väljendamisel) või negatiivse/iroonilisena (naljatlevas või kriitilises tõlgenduses).

9. Te olete ikkagi inimene!

Üheksa õppijat seostas tsitaati filmiga „Siin me oleme”. Kõige rohkem vastuseid (5) seostas fraasi filmiga „Mehed ei nuta”. Kümme õppijat märkis, et nad ei oska fraasi päritolu määrata ning ülejäänud kolm õppijat seostasid tsitaati muude filmidega. Kokku pakuti 14 erinevat tõlgendust ja tähendust, millest kaks pärinesid vastajatelt, kes ei osanud tsitaadi päritolu määrata.

Tähendust tõlgendati nii otseselt kui ka irooniliselt, sarnaselt selle kasutusele filmis, kus naer on suunatud pigem tsitaadi kasutajale kui adessaadile. Otseses tähenduses nägi üheksa vastajat fraasi kasutusvõimalusena olukordades, kus tahetakse:

- väljendada komplimenti ja tänu (*Head sõnad (3); Kasutati kui teine inimene aitas sind*)
- näidata teise inimese mõistmist ning leevendada tema piinlikkust (*Kui inimene on kohmetu ja kardab midagi teha, aga me oleme kõik sarnased inimesed ja mõistame üksteist*)

Irooniat tajusid neli vastajat, kes tõlgendasid, et fraasi saab kasutada inimese halva käitumise korral ning selle abil on võimalik inimesele kaudselt märkus teha: *Kui inimene käitub halvasti ning need sõnad näitavad talle “ära tee seda”*. Sellisel juhul saab tsitaati kasutada inimese käitumise selgitamiseks ja adressaadi mõjutamiseks. Tsitaati otseses tähenduses kasutades ilmus, et meeleolu on positiivne, kuid iroonia korral muutub see negatiivsemaks.

10. Meri kohiseb, lambad määgivad. Ma ei saa magada.

Tsitaadi allikana nimetas viis vastajat filmi „Siin me oleme” (õige päritolu), viis filmi „Kevade” ning viis filmi „Viimne reliikvia”. Ülejäänud 12 inimest jätsid küsimuse vastamata või pakkusid muid variante. Kokku esitati 17 erinevat tõlgendust ja tähendust, millest neli pärinesid vastajatelt, kes ei osanud tsitaadi päritolu määrata.

Üheksa küsitletut tajusid fraasi otseselt ning seostasid seda unetusega. Lisaks, seostati unetust lärmiga õues või maal viibimisega (*Kui sa tahad magada, aga ei saa, sest õues on palju lärmi; Unehäired*). Kaks küsitletut kasutasid fraasi kaudses tähenduses, kui inimesel on mure või kui tal on korraga palju kohustusi, mis häirivad tema elu (*Mul ei ole valikut, mul on kohustus*).

Mõlemas tähenduses peeti tsitaadi emotsionaalset tooni negatiivseks. Tsitaati seostati peamiselt konkreetse olukorraga, kuid ka emotsioonide väljendamise ning murede jagamisega.

11. Kas me oleme ikka õigel teel?

Filmi „Viimne reliikvia” tsitaati tuvastas kolm õppijat. Kõige enam seostati tsitaati filmiga „Mehed ei nuta” (6 vastust), millele järgnes film „Siin me oleme” (5 vastust). Ülejäänud küsitletud nimetasid teisi filme või ei määranud tsitaadi päritolu. Kokku oli esitatud 22 tõlgendust, millest kuus pärinesid vastajatelt, kes ei osanud tsitaadi päritolu määrata.

Suurem osa osalejatest (13) tajus selle tähendust kaudselt ning pakkus kolm võimalikku kasutusolukorda:

- Kui inimesel tekib kahtlus (8 vastust). Vastuste näited: *Inimene kahtleb oma tegevustes; Kui ei tea kas teed midagi õigesti; Kui sa kahtled eluvalikus.*
- Kui räägitakse eluteest (4 vastust). Vastuste näited: *Elus on päris palju teid ning iga inimene valib oma teed; Kui inimene sai vigastada mõnes situatsioonis*
- Kui on raske eluhetk

Mõned vastajad (8) tajusid tsitaati otseses tähenduses ning tõid välja, et see on rakendatav eksimise korral, näiteks teel eksides. Samuti tõi üks küsitletu välja, et tsitaati saab kasutada teel olles. Vastajate hinnangul tõstab asesõna „me” keeleliselt esile tsitaadi seotuse adressaadiga, suunates hoiakute kujundamist ja ideede rõhutamist. Küsimusvorm viitab käitumist suunavale funktsioonile, kuna see kutsub adressaati kaasa mõtlema ja oma olukorda tõlgendama. Tsitaadi meeleolu sõltub kontekstist, varieerudes neutraalsest mõtisklevani.

12. Mina olen täiesti terve mees ja tahan seda kõike saada.

Filmitsitaati „Mehed ei nuta” tuvastas 15 vastajat. Võib eeldada, et osa vastajatest võiksid seostada tsitaadi õige päritoluga, kuna tsitaadi sisus esineb sõna “mees”. Kolm vastajat seostas selle filmiga „Viimne reliikvia” ning üks filmiga „Kevade”. Ülejäänud kaheksa vastajat märkisid, et ei tea päritolu. Kokku esitati 18 tõlgendust, millest kaks pärinesid vastajatelt, kes ei osanud tsitaadi päritolu määrata.

Tsitaati tõlgendati tsitaati peamiselt neljal viisil, mis on omavahel seotud:

- kaheksa vastajat üldistas tsitaati ning tõlgendas seda tähenduses, et inimene peab end nii heaks, et usub, et saab kõike, mida soovib (*Kui sa oled terve, jõudu täis; Millal inimene saab midagi teha; Inimene arvab, et ta on nii hea, et ta saab kõike teha*). Sellisel juhul on tsitaadi tonaalsus positiivne.
- viis vastajat tajusid tsitaati otseselt esialgse konteksti säilitades: mees tahab olla tugev, eesmärgikindel ja julge ega soovi näidata oma nõrku külgi (*Julge ja eesmärgikindel mees; Mees tahab olla tugev, ta ei taha näidata oma nõrku külgi*). Sellisel juhul on tsitaadi tonaalsus varieeruv.
- neli vastajat seostas tsitaati iseseisvuse rõhutamisega, eriti olukordades, kus ollakse juba täiskasvanu ning ema aitab liigselt (*Et näidata iseseisvust; Kui oled juba täiskasvanu ja saad ise lahendada oma probleeme; Kui ema abistab liiga palju sind; Kui keegi arvab et ta on juba kasvanud*). Sellisel juhul on tsitaadi tonaalsus varieeruv.
- üks vastaja seostas tsitaati olukorraga, kus midagi on kontrolli all. Tsitaadi tonaalsus on negatiivne.

Antud tsitaadi tähendus on kontekstist sõltuv ning seda tõlgendatakse nii otseses kui ka üldistatud võtmes. Enamasti seostati tsitaati motivatsiooni, hoiakute väljendamise ja iseseisvuse rõhutamisega, kuid osa vastajaid tõlgendas seda ka esialgse konteksti kaudu. Tulemuste põhjal võib järeldada, et tsitaadi tõlgendamisel tugineti suuresti isiklikele kogemustele ja varasematele elusündmustele.

13. Kui ma kahte rehkendust ei jõua teha, ma teen ühe.

Kolm vastajat tundsid ära, et tsitaat pärineb filmist „Kevade”. Viis vastajat valis filmi „Armastus kolme apelsini vastu” ning sama arv inimesi valis filmi „Viimne reliikvia”. Ülejäänud vastanud seostasid kas teiste filmidega või jätsid küsimuse vastamata.

Viis inimest tõid välja järgmise tähenduse: kui inimesel ei ole võimalust teha kõike, siis ta teeb vähemalt midagi, isegi kui ei jaksa seda lõpetada (motiveeriv lausung). Lisaks toodi välja ka järgmised tähendused: et inimene saavutab midagi väikeste sammudega (1), kontrollib oma plaane (1) ning teeb ainult jõukohaseid ülesandeid (1).

Tsitaati mõisteti nii otseses kui ka kaudses tähenduses. Otseses tähenduses väljendab tsitaat konkreetset olukorda, kus inimene ei suuda täita kõiki ülesandeid ning otsustab teha neist vähemalt ühe. Kaudses tähenduses üldistati tsitaat elupõhimõtteks: kui ei ole võimalik teha kõike, tasub teha vähemalt midagi. Seega laieneb tsitaadi tähendus algsest kontekstist üldisemaks elutarkuseks.

Tulemuste põhjal on tsitaadi peamine funktsioon kasutatav, kuna seda rakendatakse elulise põhimõtte ja hoiaku väljendamiseks. Lisaks esineb seostav funktsioon, kuna vastajad seovad tsitaadi erinevate olukordadega. Tsitaadi emotsionaalne toon on pigem positiivne või neutraalne, sõltuvalt kasutuskontekstist.

14. Ei ole täpikene, inimene on.

Tsitaati lavastusest „Armastus kolme apelsini vastu” tuvastas kaks küsitluse osalejat. 11 vastajat seostasid tsitaati teiste fimidega ning 14 märkisid, et selle päritolu pole neile teada. Kuus vastajat tõid välja tõlgendusi ja kasutusolukordi.

Kolm vastajat tajusid tsitaati kaudselt ning seostasid selle kasutamist staatuse näitamisega (*seostav funktsioon*): *Et näidata oma staatust; Kui tahad näidata, et oled isik; Inimene on isik, mitte täpikene.* See seos on asjakohane, kuna inimesed võivad oma staatust rõhutades püüda eristuda teistest ega taha olla lihtsalt “täpikesed”. Samas ei ole staatuse näitamine tsitaadi otsene tähendus, vaid pigem kaudne tõlgendus, sest tsitaat rõhutab eelkõige iga inimese ainulaadsust ja väärtust. Lisaks tõlgendati tsitaati nii, et seda kasutatakse ebatavalise või halva inimese kohta, kuid selline tõlgendus ei ole kooskõlas tsitaadi algse tähendusega.

Tulemuste põhjal võib öelda, et osalejad tajusid tsitaati valdavalt negatiivse emotsionaalse tooniga. Kuigi tsitaat on lavastuses pigem naljatlev, seostudes kaugelt tuleva inimese valesti nägemisega, ei kajastunud selline tõlgendus antud vastustes. Tsitaadi abil on vastuste põhjal võimalik väljendada oma hoiakuid, rõhutada väärtusi ning teha kellelegi märkus.

15. Noormees, ärge muutuge familiaarseks!

Tsitaati lavastusest „Armastus kolme apelsini vastu” tuvastas kaks küsitluse osalejat. Kõige rohkem seostati tsitaati filmiga „Mehed ei nuta”, mis on tõenäoliselt tingitud sõna “noormees” esinemisest tsitaadis. Kokku pakuti üheksa tähendust ning üks otsesõnaline tõlge.

Neli inimest tõlgendas fraasi järgmiselt: *kui keegi käitub ebaviisakalt/ kui keegi on ebaviisakas*. Sellisel juhul on tsitaadi meeoleolu negatiivne ning peamine funktsioon on mõjutada tsitaadi saajat. Lisaks seostasid küsitletud fraasi kasutamist järgmiste olukordadega: mehele pöördumisel, nõrkuste väljendamisel (*olukorras, kus inimene näitab oma nõrku külgi*), tutvumisel või naljatlevas suhtluses. Samuti olukordades, kus soovitakse rahustada kedagi.

Tsitaadi meeoleolu on varieeruv negatiivsest positiivseni. Ühelt poolt võib tsitaati kasutada nalja tegemiseks, teiselt poolt aga ka märkusena või kriitikana. Selgelt ilmneb tsitaadi kasutamine adressaadi mõjutamiseks nii positiivse kui ka negatiivse tooniga.

16. Mees, oled sepp või?

Üks küsitletu tuvastas tsitaadi päritolu – lavastus „Armastus kolme apelsini vastu”. Üheksa õppijat pidasid fraasi päritoluks filmi „Mehed ei nuta”. 18 õppijat pakkusid tsitaadile tõlgendust ja võimalikku kasutuskonteksti.

Kuus õppijat tajusid tsitaadi otsesest tähendust – seda mõisteti kui küsimust mehe ameti kohta. Teised küsitletud pakkusid järgmisi kaudseid tähendusi:

- kui inimene ropendab palju (3 vastust)
- kui räägitakse, et mehed on tugevad ja töökad (2 vastust)
- kui tahetakse kedagi motiveerida (2 vastust)
- kui küsitakse mehe enesetunde kohta
- kui naeruvääristatakse, et inimene ei ole kompetentne oma valdkonnas
- kui tutvutakse uue inimesega (ironilises tähenduses)
- kui tegemist on ebameeldiva mehega

Näidendis kasutab seda tsitaati Truffaldino printsiga tutvumisel, seega viimane tõlgendus võib viidata sellele, et tsitaati seostati konkreetse olukorraga filmis ehk esialgse temaatikaga. Lisaks seostati tsitaati keskajaga. Seos keskajaga tekkis tõenäoliselt sõna *sepp* tõttu, mida peetakse stereotüüpselt vanaks ametiks.

Vastajate hinnangul esineb tsitaadis nii positiivne kui ka negatiivne tonaalsus. Samuti vastajad tajusid irooniat, mis viitab sellele, et väljend ei ole üheselt mõistetav. Tsitaati kasutatakse eelkõige adressadi mõjutamiseks ja tema käitumise suunamiseks, samuti hinnangu andmiseks või tegevuse suunamiseks. Lisaks saab tsitaadi abil luua uusi kontakte, väljendada emotsioone ning tugevdada inimestevahelisi suhteid.

17. Tunnen teile siis kaasa mõnes mõttes.

Kuus küsitluse vastajat tundsid ära tsitaadi päritolu, milleks on lavastus „Armastus kolme apelsini vastu”. 12 õppijat vastas, et ei oska öelda tsitaadi päritolu, samuti 20 õppijat ei toonud tähendust ega kasutuskonteksti. Kuigi mõned vastajad tõid välja järgmisi fraasi kasutusolukordi:

- kui inimene tajub, et olukord on ebamugav või ohtlik ning püüab seda vältida
- kui näidatakse, et saad teisest inimesest aru (2 vastust)
- kui teisel inimesel on palju mõtteid (2 vastust)
- kui soovitakse olla teise inimesega lähedasem
- kui tahetakse olla grupis

Küsitletud tajusid otsest tähendust. Vastustes ilmnis, et tsitaadi kasutamise oluline funktsioon on selle sidumine erinevate olukordadega ning kasutamine eri kontekstides. Tsitaadi abil on võimalik toetada teist inimest, avaldada adressaadile mõju ning tugevdada suhteid.

Tsitaadi kasutusolukorrad näitavad, et selle emotsionaalne toon on üldiselt positiivne. Mõnes olukorras võib tonaalsus olla neutraalne või negatiivne, näiteks kui inimene tajub olukorda ebamugavana ja ohtlikuna ning püüab seda vältida. Seega sõltub tonaalsus suuresti kontekstist, milles seda kasutatakse.

18. Matsid jäävad matsideks!

Kuus küsitluse osalejat seostasid tsitaadi filmiga „Viimne reliikvia”. Kümme osalejat pakkus päritoluks teisi filmi ning ülejäänud 11 ei osanud päritolu määrata. Tsitaadile pakkus 11 vastajat tõlgendusi ja kasutusolukordi ning nende hulgas oli üks vastaja, kes ei osanud päritolu määrata.

Kõige sagedamini tõlgendati fraas otseselt viitena sellele, et miski ei muutu ja jääb samasuguseks (*Midagi jääb samasuguseks/ ei muutu/ ei arene* (5 vastust)). Üks vastaja seostas tsitaati mingi harjumuse kujunemisega.

Lisaks seostati tsitaati kahe kasutusolukorraga (*seostav funktsioon*):

- kui inimesel, on vähene õppimissoov ja kaldumus püsida mugavustsoonis (*Kui inimene ei taha õppida, tal on mugav olla nii nagu ta on/ Ta ei taha muuta/ Kui inimene ei muutu* (3 vastust))
- kui oled kellegi peale solvanud

Esimesel juhul annab tsitaadi kasutaja hinnangu inimesele või käitumisele. Teine juhtum on näide sellest, kuidas tsitaadi abil saab väljendada oma emotsioone. Mõlemad kasutusolukorrad kannavad negatiivset meeleolu.

Samas toodi välja ka mõnevõrra erinev tõlgendus: *Mingeid asju pole võimalik vahetada vaatamata sündmustele*. Antud tõlgendus on üldistavam ja vähem hinnanguline, viidates pigem arusaamale, et teatud omadused või olukorrad on püsivad ning ei muutu ka väliste tegurite mõjul. Seega tsitaadi saab kasutada õpetliku lausuingina.

See viitab sellele, et tsitaadi tähendus sõltub suuresti vastaja kogemustest ja hoiakutest, mis mõjutavad selle tõlgendamist. Tulemused näitasid, et tsitaadile omistati pigem negatiivne tähendus ning ironiat ei tajutud.

19. Kui Tallinnasse läheme, läheme kohvikusse ja loomaaeda!

Seitseteist küsitletut tundsid ära, et tsitaat pärineb filmist „Siin me oleme”. Kolm küsitletut seostasid tsitaati filmiga „Kevade” ning ülejäänud seitse küsitletut ei määranud tsitaadi päritolu. Vaatamata sellele tõid kõik küsitletud välja võimaliku kasutusolukorra ja tähenduse.

Küsitletute vastustest selgus, et tsitaati tähendust seostatakse kõige sagedamini erinevate elusituatsioonidega (*seostav funktsioon*) (vt näide 5–10):

- (5) Kui oled maalt ja lähed Tallinnasse
- (6) Kui planeerid midagi
- (7) Kui on plaan minna Tallinnasse
- (8) Kui unistad suvest

(9) Kui tahad teha plaane inimesega, keda armastad

(10) Kui inimene ei soovi palju, vaid tahab lihtsalt juua kohvi ja vaadata loomi

Teiseks täheldati, et tsitaadil on ka kasutatav funktsioon. Küsitletud sõnastasid tsitaadi ümber: *Teeme kõike, mis on võimalik teha linnas*. Lisaks toodi välja Tallinna tutvustava funktsiooniga tõlgendus *Tallinn on pealinn ja seal on palju meelelahutust*. Lisaks esitatud tõlgendus *kõik muutub väga kiiresti ja lõpeb* on kaudselt seotud tsitaadi tähenduse ülekandmisega, viidates sellele, et Tallinnas viibimiseks on vähe aega, kuid selline tõlgendus vajab täiendavat selgitust ja lisainfot.

Tsitaadi meeleolu on kõigis tõlgendustes positiivne. Funktsioonidest ilmneb selgelt emotsioonide väljendamine, adressaadi mõjutamine, ideede esiletõstmine ja algallikaga (filmiga) seostamine.

Fraas kannab nii otsest kui ka kaudset tähendust. Otseses tähenduses väljendab lause konkreetset plaani või soovi külastada kahte kindlat kohta Tallinnas – kohvikut ja loomaaeda. Samas võib tsitaati mõista ka sügavamalt. Kaudse tähenduse järgi võib see väljendada inimese elustiili või hoiakut – näiteks ta ei soovi midagi liigset ega keerulist, vaid hindab lihtsaid ja rahulikke tegevusi, nagu kohvi joomine ja loomade vaatamine. Selline tõlgendus lisab tsitaadile hoiakuid väljendava funktsiooni.

20. Oled sa tont või inimene?

Kolm vastajat seostasid tsitaati filmiga „Viimne reliikvia”. Kõige rohkem seostati tsitaati filmiga „Mehed ei nuta” (5 vastajat). Ülejäänud 19 vastajat kirjutasid vastuseks kas teise filmi või “ei tea”. Kokku oli 9 tõlgendust ja kasutusolukorda.

Tsitaati kasutatakse eelkõige olukordades, kus väljendatakse segadust, kahtlust või hinnangut teise inimese kohta. Kaks küsitletut tajusid tsitaati otseselt, märkides, et *tsitaati saab kasutada, et küsida kas ta on inimene või keegi teine*. Teistes vastustes ilmneb aga olukordadega seostav funktsioon. Seda kasutatakse näiteks:

- kui ollakse vihane (3 vastust)
- kui ei saada teisest inimesest aru
- kui soovitakse teise inimese käitumist suunata

- kui kaheldakse milleski
- kui ollakse valiku ees

Ülaltoodud tähendustes ilmneb tsitaadi kaudne tajumine. Tsitaadi meeleolu varieerub neutraalselt negatiivsele. Esialgses kontekstis ehk filmis kasutatakse tsitaati emotsioonide väljendamiseks kaudes tähenduses, eelkõige konfliktis Ivo ja Gabrieli vahel. Sellises olukorras väljendab Ivo viha ja segadust, mis viitab sellele, et Gabrieli käitumine on tema jaoks arusaamatu ja äärmuslik. Seega tõlgendused tutvustavad esialgset temaatikat. Lisaks mõned tõlgendused näitavad, et tsitaadi abil saab mõjutada adresaati. Küsitluse vastajate tõlgendused osutuvad sellele, et tsitaadi tähendus seostati suhteliselt täpselt selle esialgse kontekstiga.

21. Siin te juba olite, professor!

Filmist „Mehed ei nuta” pärit tsitaati nimetas selle päritoluna kolm küsitluses osalejat. Viis küsitletut seostasid selle filmiga „Siin me oleme”, neli filmiga „Kevade”, kolm filmiga „Viimne reliikvia” ning üks filmiga „Armastus kolme apelsini vastu”. 11 vastajat ei tundnud tsitaadi päritolu. Kokku esitati 18 tähendust ja kasutusolukorra tõlgendust, millest kolm pärinesid vastajatelt, kes päritolu ei määranud. Üks tõlgendus oli otsesõnaline tõlge vene keelde.

Suur osa vastajatest (kaheksa vastajat) seostas tsitaati selle algse kontekstiga ning tõlgendas seda olukordades, kus keegi on oma teelt eksinud või kus professor tuli tagasi/hilines (*Keegi hilineb; Inimene on disorienteeritud; Kui professor tuleb tagasi; Inimene kaotas teed*)

Sellisel juhul kannab tsitaat kaudset tähendust, mis kannab olukorraga seostavat funktsiooni. Vastajate arvates on tsitaadi tähendus neutraalne, kuid selles esineb ka iroonia elemente, mis lisavad väljendile mitmetähenduslikkust.

Lisaks seostati tsitaati ka loengule hilinemise, kellegi jälgimise ning edu saavutamisega. Võib eeldada, et seos edu saavutamisega võib tuleneda sõna “professor” kasutusest, mis loob seost tähtsa ja edukaks peetava isikuga. Samas sõna “siin” võib laiendada tsitaadi kasutust erinevatesse olukordadesse.

Tsitaadi tõlgendused on peamiselt seotud selle algallikaga. Vastajate hinnangul kasutatakse tsitaati eesmärgiga mõjutada adresaati, kuna see esineb pöördumisena professori poole. Tsitaati võib pidada nii neutraalseks kui ka irooniliseks. Ironia sobib eelkõige olukordades, kus tegemist on mitteformaalsete tööalaste suhetega (nagu on filmis), samas kui ametlikes ja

formaalsemates suhetes iroonilist tooni tavaliselt ei esine. Tõlgendused näitasid, et tähenduse tajumine sõltub kontekstuaalsest tõlgendusest.

22. *Mis on imelik? Nimi on Imelik.*

Viis küsitluses osalejat seostas tsitaati filmiga „Kevade”, kus sõna “Imelik” viitab filmitegelase perekonnanimele (Jaan Imelik). Kuus vastajat märkis tsitaadi päritoluks filmi „Viimne reliikvia”. Samuti vastas kümme küsitletut “ei tea”. Kokku esitati 9 tõlgendust ja kasutusolukorda.

Suurem osa vastajatest (5 vastust) tajus tsitaati otseses tähenduses, seostades selle olukorraga, kus midagi peetakse imelikuks. Lisaks toodi välja ka mitmeid kaudseid tõlgendusi, mille kohaselt kasutatakse tsitaati olukordades, kus kirjeldatakse armastatud inimese nime, rõhutatakse millegi erilisust või viidatakse millelegi lähedasele ja isklikule.

Kuigi need tõlgendused ei lähtu tsitaadi esialgsest allikast, on nende vahel siiski kaudne seos. See põhineb sõna “imelik” tähenduse tajumisel. “Imelik” ei tähenda enam ainult midagi kummalist, vaid ka midagi erilist ja olulist. See näitab, et tõlgendamisel tuginesid vastajad oma kogemustele ja tunnetele. Vastuste põhjal ilmnes tsitaadi neutraalne või positiivne autoripositsioon. Tsitaadi kasutatakse erinevate olukordade ja kogemuste tõlgendamiseks ning nende vahel seoste loomiseks.

23. *Ma olen teoinimene, mitte targutaja.*

Kaks küsitletut tundsid ära, et tsitaat pärineb filmist „Viimne reliikvia”. Kõige rohkem (4) seostati tsitaati filmiga „Kevade”. Kuus inimest seostasid muude filmidega ning 15 küsitletut ei tuvastanud filmi päritolu. Kokku oli toodud 7 tõlgendust ja kasutusolukorda.

Tsitaati tõlgendati erinevalt, kuid esineb ühine põhimõte. Tsitaati saab kasutada (*kasutav funktsioon*):

- aususe näitamiseks (2)
- lubaduste täitmise rõhutamiseks (*Kui inimene täidab oma lubadusi*)
- enda kui ausa inimese kirjeldamiseks (*Ma olen lihtsalt aus inimene*)

Samuti viidati arusaamale, et inimene kujuneb ning on hinnatav oma tegude kaudu (2). Mõnel juhul seostati tsitaati arusaamaga, et inimesed muutuvad aja jooksul, kuid see tõlgendus on esialgse tähendusega võrreldes kaudsem.

Tsitaadi tõlgendused valdavalt otsese tähendusega ning täidavad kasutatavat funktsiooni, rõhutades ausust ja tegude olulisust. Samas esineb ka kaudseid tõlgendusi, kus tsitaati seostatakse inimese muutumisega. Lisaks kasutatakse tsitaati ka enda iseloomustamiseks.

24. Kui raskeks läheb, toetame!

Filmiga „Mehed ei nuta” seostas tsitaati seitse küsitletut. Kokku esitasid vastajad 14 tõlgendust ning üks neist oli otsesõnaline tõlge vene keelde.

Küsitluse vastused näitasid, et tsitaati kasutatakse peamiselt olukordades, kus väljendatakse:

- toetust – *kui toetad teist inimest; kui inimene vajab toetust* (7 vastust),
- valmisolekut aidata,
- või teise inimese motiveerimist ja julgustamist – *et tõsta motivatsiooni*.

Lisaks seostati tsitaati tõlgendusega “ei tasu karta raskusi, kõigega on võimalik hakkama saada” (4 vastust), mis osutab selle julgustavale ja toetavale tähendusele. Üks vastaja seostas tsitaati ka töötamisega.

Tõlgenduste põhjal võib järeldada, et tsitaat on säilitanud oma algse funktsiooni, kuna ka filmis kasutatakse seda toetamise ja julgustamise eesmärgil. Tsitaadi rakendamise kaudu väljendab kasutaja ka oma väärtusi ja hoiakuid, mis ilmneb eriti tõlgenduses: *kui tahetakse näidata valmisolekut aitama*. Seega täidab tsitaat eelkõige olukorraga seostavat ning kasutatavat funktsiooni. Autopositsioon on vastajate hinnangul selgelt positiivne. Tsitaadil on nii algses kontekstis kui ka õppijate tõlgendustes otsene ja kergesti mõistetav tähendus, mis soodustab selle laialdast kasutust igapäevases suhtluses.

25. Seltsimehed, paigal seismine on igatahes tagasimine.

Üheksa küsitluses osalenud vastaja hinnangul pärineb tsitaat filmist „Mehed ei nuta”. Kokku esitati viis tõlgendust.

Vastajad tajusid fraasi kaudselt ning seostasid selle meeste isikuomadusega (2), leides, et *mehed on sihikindlad ning püüavad palju*. Sellisel juhul kasutatakse tsitaati iseloomujoonte ja käitumise kirjeldamiseks.

Teine kaudne tõlgendus oli tähenduselt eelnevaga sarnane, kuid täitis mõnevõrra erinevat funktsiooni: seda kasutatakse olukordades, kus soovitakse teisi inimesi toetada (3). Sellisel juhul on tsitaadi funktsioon nii seostav kui ka adresaati mõjutav, kuna see toimib motiveeriva lausungina.

Vastuste põhjal ilmnes, et tähenduselt sarnased tõlgendused võivad kontekstist ja tõlgendaja individuaalsest tajust sõltuvalt täita erinevaid funktsioone. Mõlema tõlgenduse puhul oli tsitaadi meeleolu positiivne.

26. *Ei mina siin enam kaua kella löö.*

Neli küsitletut tuvastasid tsitaadi päritolu õigesti, seostades selle filmiga „Kevade”. Viis küsitletut seostasid tsitaati filmiga „Armastus kolme apelsini vastu”. Kokku esitati viis tõlgendust ja kasutusolukorda.

Tsitaadi esialgne tähendus viitab kõneleja ehk kalamehe kavatsusele oma ametist lahkuda, mis tuleneb ebaõiglasest süüdistusest ja sellega kaasnevast rahulolematusest. Sellisel juhul kasutatakse väljendit protesti või eneseõigustuse eesmärgil. Funktsionaalsest aspektist täidab tsitaat kasutatavat funktsiooni, kuna sellel on selge kommunikatiivne eesmärk. Lisaks väljendab see kõneleja või tsitaadi kasutaja hoiakuid, mõjutab sõnumi vastuvõtjat ning aitab põhjendada käitumist.

Küsitluses seostati tsitaati olukordadega, kus ollakse kellegagi tülis või kus inimesel on palju tööd (*seostav funktsioon*). Samuti leidsid küsitletud, et seda väljendit kasutab sihikindel inimene (*seostav funktsioon*). Üks vastaja tõlgendas fraasi kui kindlat seisukohta: *mitte kunagi ei tule siia*.

Vastuste põhjal ilmnes, et tsitaati tajuti valdavalt kaudses tähenduses, seostades seda nii konfliktsete kui ka pingeliste olukordadega. Samuti näitasid vastused, et tsitaadi kasutamine seostub sihikindla inimese eneseväljendusega. Tsitaat täidab peamiselt kasutatavat funktsiooni ning kannab negatiivset meeleolu.

27. *Kuidas sa, lilleke, siia sattusid?*

Kuus küsitletut nimetasid tsitaadi allikana filmi „Siin me oleme”. Kokku esitati seitse kasutusolukorda.

Filmis kasutatakse antud tsitaati selleks, et näidata naljatlevat ja hellitavat suhtumist adressaati, täites eelkõige hoiakute väljendamise ja adressaati mõjutava funktsiooni ning kandes positiivset tonaalsust. Tegemist on proua Kohviveski ja Aadu vahelise dialoogiga, milles proua Kohviveski kohtub Aaduga ootamatult. Tsitaadi tähendus algses kontekstis on kaudne, kuna sõna *lilleke* on hellitussõna, mis pehmendab pöördumist ja väljendab sõbralikku suhtumist adressaati.

Küsitluses osalenud õpilased seostasid tsitaati:

- tundega, et olukord on ebatavaline ja tekitab imestust
- olukorraga, kus ilmub keegi, keda ei oodatud
- olukorraga, kus püütakse meeldida lapsele või naisele
- olukorraga, kus midagi on rikunud ja seejärel parandatud (*Saab öelda inimesele, kes parandas viga*)

Kolm esimest seostust on seotud filmi algse temaatikaga ning neid tajuti kaudses tähenduses, lähtudes stseenist, kus Kohviveski kohtub ootamatult Aaduga karjamaal ning Aadu kasutab seda fraasi tervituseks. Seega täidab tsitaat tõlgendustes eelkõige olukorraga seostavat ja adressaati mõjutavat funktsiooni. Viimases seostuses ilmnes tsitaadi täiendav kasutusviis, mille kohaselt seda kasutatakse tänu avaldamiseks või tehtud töö eest kiitmiseks. Vastuste põhjal selgus, et tsitaadi tähendus on positiivne.

28. Ütle mulle üks ilus poisslapse nimi!

Viis küsitletut vastasid, et tsitaat pärineb filmist „Kevade”. Kokku oli esitatud 9 tõlgendust ja kasutusolukorda. Esialgses kontekstis tsitaat oli seotud olukorraga, kus küsitakse või arutatakse poisslapse nime.

Suurim rühm vastajatest (7) tajus tsitaati otseses tähenduses ning seostas selle olukorraga, kus küsitakse teise inimese nime või tutvutakse uue inimesega. Sellisel juhul täidab tsitaat esialgse temaatikaga seotud funktsiooni ning kannab neutraalset meeleolu. Vastajate hinnangul on tegemist väljendiga, mille abil saab tutvustada olukorda ning luua suhtlust.

Teised vastajad tajusid tsitaati kaudselt ning sellega kaasnevad ka lisatähendused:

- kui ei suudeta sobivat nime meenutada
- kui kellelgi on probleeme

Tsitaadi kaudsel tajumisel on märgata, et algselt neutraalne tähendus võib muutuda negatiivsemaks. Seega tsitaadi otsene tähendus seisneb poisslapse nime küsimises või pakkumises, kuid kaudselt kasutaksid vastajad seda olukordades, kus inimene ei suuda midagi meenutada või vajab teiste abi ja soovitusi.

29. Nööbid on ära!

Kaks küsitletud õpilast tundsid ära, et tsitaat pärineb filmist „Kevade”. Kokku oli esitatud viis tõlgendust ja kasutusolukorda. Tsitaat kannab algallikas otsesest tähendust, kus väljend “Nööbid on ära” viitab kadunud saapanööpidele.

Küsitletud seostasid tsitaati kasutusolukordadega (*seostav funktsioon*), kus keegi on segaduses või kus teiselt inimeselt ei oodata muutust. Seega täidab väljend seostavat funktsiooni, kuna seda seostatakse olukorra ja inimese seisundi kirjeldamisega.

Tulemused näitasid, et küsitletud tajusid tsitaati kaudselt ning pigem negatiivse emotsionaalse tooniga. Seos esialgse kontekstiga puudub. Tsitaati saab kasutada vastajate hinnangul käitumise selgitamiseks või õigustamiseks.

30. Hakkab lõpule jõudma meie seiklusrikas merereis.

Kolm osalejat tundsid ära, et tegemist on tsitaadiga filmist „Mehed ei nuta”. Viis küsitletut seostasid tsitaadi filmiga „Siin me oleme”. Kokku esitati 16 tõlgendust ja kasutusolukorda. Filmis kasutatakse seda fraasi irooniliselt ravireisi lõpus, et rõhutada, kui meelde jääb ja lõbus möödunud aeg oli. Kuna tegelased lahkuvad poolsaarelt paadiga, nimetab üks neist seda irooniliselt mitte ravireisiks, vaid merereisiks.

Suurem hulk vastajaid seostas tsitaati millegi lõppemisega ning leidis, et seda saab kasutada olukordades, kus soovitakse väljendada, et koos veedetud aeg oli meeldiv. Samas rõhutasid mõned vastajad, et mingi perioodi lõppemine võib olla ka kurb, näiteks kooli lõpetamise puhul. Sellisel juhul tajuti tsitaati kaudselt, kuid seos algse tähendusega säilib. Tsitaati seostati konkreetse olukorraga ning selles nähti vahendit adressaadile mõju avaldamiseks ja emotsioonide väljendamiseks.

Lisaks toodi välja, et tsitaati võib kasutada rääkides merereisist. Sellisel juhul on tsitaadil otsene tähendus. Tsitaadi kaudu saab edasi anda nii emotsioone kui ka suhtumist.

Kolmanda tõlgendusena tajusid osalejad tsitaati kaudselt olukorras, kus seiklusrikas periood on lõppenud ning ees ootab keerulisem etapp. Selline tõlgendus lähtub vastajate isiklikest kogemusest ja hoiakutest. Seega vastustes selgus, et tsitaadi tõlgendati erinevalt: see võib väljendada nii nostalgiat ja rahulolu möödunud ajaga kui ka kurbust või ebakindlust tuleviku suhtes.

Filmitsitaatide kohta võib öelda, et nende tundmine ja tähenduse mõistmine ei olnud ühtlane:

- Kõige paremini tuntud ja mõistetud tsitaadid pärinesid filmist „Siin me oleme“, eriti tsitaat „*Ütle talle, et me oleme Tallinnast. Ütle talle, et me maksame!*”, mille tundis ära enamik vastajatest ning mille tähendus ja kasutusolukorrad olid peaaegu kõigile arusaadavad. Samuti mõisteti hästi sama filmi tsitaate nagu „*Te olete ikkagi inimene!*” ja „*Meri kohiseb, lambad määgivad. Ma ei saa magada*”, isegi kui nende päritolu ei suudetud alati õigesti määrata.
- Filmi „Mehed ei nuta“ tsitaat „*Mina olen täiesti terve mees ja tahan seda kõike saada*” oli suhteliselt hästi äratuntav, ehkki selle tähendust oli erinevalt tõlgendatud.
- Filmi „Viimne reliikvia“ tsitaatide tundmine oli tagasihoidlikum. Kuigi mõningaid neist (nt „*Meil lobisemise eest palka ei maksta*”) seostati õigete või sarnaste kontekstidega, aeti nende päritolu sageli segamini teiste filmidega. Samas ei tajutud osade tsitaatide ironiat.
- Filmi „Kevade“ ja lavastuse „Armastus kolme apelsini vastu” tsitaate seostati harva õigesti, kuigi nende tähendust suudeti osaliselt või kaudselt mõista.
- Päritolu tuvastamisel valiti tihti filmi, mille pealkirjas oli tsitaadis esineva sõnaga tuletuslikult või tähenduselt seotud sõna (*Edasi, Kentuki poisid!* – film „Mehed ei nuta”; *Ma armastan sind nagu siiakala!* – film „Armastus kolme apelsini vastu”; *Mina olen täiesti terve mees ja tahan seda kõike saada.* – film „Mehed ei nuta”).
- Filmitsitaatide päritolu tuvastamine ei olnud alati õige, kuid vastajad tajusid nende tähendust ja kasutuskonteksti paremini kui kirjandustsitaatide puhul. Näiteks tsitaadi *Ma armastan sind nagu siiakala!* puhul esitati 19 tõlgendust, kuid tsitaadi õige päritolu ei olnud tuvastatud vastajate poolt.

- Mõned tsitaatide tõlgendused olid seotud nende algse kontekstiga (nt *Ütle mulle üks ilus poisslapse nimi!*; *Ütle talle, et me oleme Tallinnast. Ütle talle, et me maksame!*; *Mina olen täiesti terve mees ja tahan seda kõike saada; Oled sa tont või inimene?*).

Järgnevas tabelis (Tabel 2) on esitatud andmed kasutatud tsitaatide ja nende päritolu kohta. Sulgudes (.../.../...) on esimesena ära toodud tsitaadi õigesti tuvastanute arv, teisena tõlgendusi ja kasutusolukordi kirjeldanud vastajate arv. Kolmandana on esitatud vastajate arv, kes tuvastasid ainult tsitaadi õiget päritolu (st ei tuvastanud tõlgendusi ega kasutusolukordi).

Tabel 2. Põhiküsitluses kasutatud filmitsitaadid

Film	Tsitaat
„Siin me oleme”	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Ütle talle, et me oleme Tallinnast. Ütle talle, et me maksame.</i> (22/27/0) 2. <i>Inimeses peab kõik kaunis olema.</i> (1/6/0) 3. <i>Ma armastan sind nagu siiakala!</i> (0/19/0) 4. <i>Te olete ikkagi inimene!</i> (9/14/3) 5. <i>Meri kohiseb, lambad määgivad. Ma ei saa magada.</i> (5/17/3) 6. <i>Kui Tallinnasse läheme, läheme kohvikusse ja loomaaeda!</i> (17/27/0) 7. <i>Kuidas sa, lilleke, siia sattusid?</i> (6/7/3)
„Viimne reliikvia”	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Meil lobisemise eest palka ei maksta.</i> (3/10/3) 2. <i>Kohe näha, et vanad sõbrad!</i> (4/15/0) 3. <i>Kas me oleme ikka õigel teel?</i> (3/22/2) 4. <i>Matsid jäävad matsideks!</i> (6/11/2) 5. <i>Oled sa tont või inimene?</i> (3/9/0) 6. <i>Ma olen teoinimene, mitte targutaja.</i> (2/7/1)
„Mehed ei nuta”	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Mina olen täiesti terve mees ja tahan seda kõike saada.</i> (15/18/6) 2. <i>Siin te juba olite, professor!</i> (3/18/0) 3. <i>Kui raskeks läheb, toetame!</i> (7/14/2) 4. <i>Seltsimehed, paigal seismine on igatahes tagasimine.</i> (9/5/6)

	<p>5. <i>Hakkab lõpule jõudma meie seiklusrikas merereis. (3/16/0)</i></p>
„Kevade”	<p>1. <i>Mis kinni ei jää, saab kinni löödud! (5/13/0)</i></p> <p>2. <i>Edasi, Kentuki poisid! (1/15/0)</i></p> <p>3. <i>Kui ma kahte rehkendust ei jõua teha, ma teen ühe. (3/10/0)</i></p> <p>4. <i>Mis on imelik? Nimi on Imelik. (5/9/2)</i></p> <p>5. <i>Ei mina siin enam kaua kella löö. (4/5/2)</i></p> <p>6. <i>Ütle mulle üks ilus poisilapse nimi! (5/9/3)</i></p> <p>7. <i>Nööbid on ära! (2/5/2)</i></p>
„Armastus kolme apelsini vastu”	<p>1. <i>Õöd on siin mustad. (0/17/0)</i></p> <p>2. <i>Ei ole täpikene, inimene on. (2/6/0)</i></p> <p>3. <i>Noormees, ärge muutuge familiaarseks! (2/10/0)</i></p> <p>4. <i>Mees, oled sepp või? (1/18/0)</i></p> <p>5. <i>Tunnen teile siis kaasa mõnes mõttes. (6/7/3)</i></p>

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, milliseid eesti kirjandusteoseid ja filme muu emakeelega õpilased tunnevad tsitaatide kaudu ning analüüsida nende seost keelelise ja kultuurilise pädevuse arenguga. Vastates esimesele uurimisküsimusele, kus uuriti, kui hästi tunnevad gümnaasiumi lõpuklassi mitte-eesti emakeelega õppijad eesti kirjandusest ja filmidest pärit tsitaate, selgus küsitluse tulemuste põhjal, et kõige paremini tunti ära kokku kuus kirjandus- ja filmitsitaati. Kirjandustsitaadid pärinesid Lydia Koidula luuletusest „Mu isamaa on minu arm!” (27 vastajat) ja Juhan Liivi luuletusest „Rändaja” (18 vastajat) ning Eno Raua ümberjutustusest „Kalevipoeg” (11 vastajat).

Filmitsitaatidest pärinesid kaks enam tuntud tsitaati filmist „Siin me oleme” (*Ütle talle, et me oleme Tallinnast. Ütle talle, et me maksame!* – 22 vastajat; *Kui Tallinnasse läheme, läheme kohvikusse ja loomaaeda!* – 17 vastajat) ning üks tsitaat filmist „Mehed ei nuta” (*Mina olen täiesti terve mees ja tahan seda kõike saada* – 15 vastajat).

Vastused teiste filmi- ja kirjandustsitaatide päritolu kohta varieerusid. Teisele uurimisküsimusele vastates selgus, et koolis käsitletud kirjandustsitaatide ja valitud filmitsitaatide vahel esines erinevusi eelkõige tõlgendamises ja kasutusolukorra kirjeldamises, samas kui päritolu äratundmises olid erinevused väiksemad.

Ehkki kirjandustsitaate olid käsitletud kirjandustunnis ning filmitsitaate polnud käsitletud, tuli välja, et polnud suurt erinevust käsitletud ja käsitlemata tsitaatide päritolu tuvastamisel.

Kirjandustsitaatude puhul esines nähtus, kus päritolu tuvastati sagedamini ja õigesti, kuid tõlgendused ja kasutusolukorrad jäid puudulikuks või olid vähem esindatud. Kuna kirjandustsitaadid olid käsitletud kirjandustunnis ning filmitsitaadid polnud käsitletud, tuli välja, et polnud suurt erinevust käsitletud ja käsitlemata tsitaatide päritolu tuvastamisel.

Neljal juhul kuuest esines tendents, kus õiget tsitaadi päritolu tuvastanud vastajatel tekkis raskusi tõlgenduste ja kasutusolukordade esitamisel (luuletus „Kuu”; ümberjutustus katkendist „Kalevipoeg”; luuletus „Rändaja”; luuletus „Mu isamaa on minu arm!”) (vt Tabel 1). Kolm neljandikku neist olid luuletsitaadid.

Vaatamata sellele, et filmitsitaatide päritolu tuvastamine ei olnud alati õige, tajusid vastajad filmitsitaatide tähendust ja kasutusolukorda paremini, kui kirjandustsitaatide puhul. Näiteks

tsitaati *Ütle talle, et me oleme Tallinnast. Ütle talle, et me maksame!* päritolu tuvastas 22 küsitletut, kuid kõik küsitluse osalejad on toonud kasutuskonteksti. Samuti tsitaadi *Ma armastan sind nagu siiakala!* päritolu ei ole küsitletute poolt tuvastatud, kuid 19 küsitletut pakkus nii tähenduse kui ka võimaliku kasutuskonteksi (vt Tabel 2).

Filmitsitaadid seostati ka üsna tihti esialgse temaatikaga. Samuti valiti päritolu tuvastamisel sageli filmi pealkiri, milles esines tsitaadis oleva sõnaga sama või tuletuslikult seotud sõna. Näiteks valiti filmi „Armastus kolme apelsini vastu„ tsitaadi “Ma armastan sind nagu siiakala” päritoluks.

Tsitaadi tähendus sõltub kasutuskontekstist, mistõttu ilma kasutusolukorrata võib selle mõistmine olla mitmeti tõlgendatav. Uurimistöö analüüsis on näha, et tõlgendused võivad mitmeti tajutavad olla. Samuti selgus, et tsitaadi tajutav meeleolu sõltub suuresti kontekstist, milles seda tsitaati peetakse võimalikuks kasutada.

Tõlgendamisel peegelduvad tõlgendaja elukogemused ja hoiakud. Seega sõltub tähenduse mõistmine tõlgendaja lähenemisest: kas ta tõlgendab tsitaati üksnes sõnasõnaliselt või otsib selle taga peituvat mõtet. Vastuste põhjal ilmneb, et tähenduselt sarnastel tõlgendustel võib korraga esineda mitu funktsiooni (näiteks *kasutav* ja *seostav funktsioon*). Samuti tuli esile uus funktsioon, mis ei olnud teoreetilises taustas mainitud: iseendale viitamine ja tänu avaldamine.

Seega kinnitavad tulemused, et filmi- ja kirjandustsitaatide tundmine peegeldab õppijate keelelist ja kultuurilist pädevust erinevatel tasanditel. Kirjanduse puhul ilmnes mõnevõrra tugevam päritolu äratundmine ning filmide puhul kontekstipõhine keelekasutus ja tähenduse tõlgendamine, samas ei esinenud päritolu äratundmises suuri erinevusi.

Uurimus võimaldab anda õpetajatele parema ettekujutuse, kuidas arendada filmide ja kirjanduse kaudu nii õppijate keelelist kui ka kultuurilist pädevust. Tulevikus võiks küsitletute arvu suurendada, et saada täpsem ettekujutus gümnaasiumiõpilaste tsitaaditeadmistest. Uurimust võiks täiendada ka õpilastega läbiviidud intervjuudega, kus nad annavad põhjalikumalt tagasisidet tehtud valikute kohta.

Kirjandus

- Aruvee, Merilin. 2022. Emakeeleõpetus, keeleteadlikkus ja keeleallikad. *Sirp*, 9. detsember. <https://www.sirp.ee/emakeeleopetus-keeteaadlikkus-ja-keeleallikad/> (Vaadatud 18.11.2025)
- Brown, H. Douglas. 2007. *Principles of Language Learning and Teaching (5th ed.)*. *Sociocultural factors*. Pearson Education (toim). San Francisco State University. 188–217.
- Budi, Indra & Yaniasih Yaniasih. 2023. Understanding the meanings of citations using sentiment, role, and citation function classifications. *Scientometrics* 128 (2023). 735–759. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04567-4>
- Byram, Michael, Lloyd Kate & Schneider Regine. 1995. Defining and describing ‘cultural awareness.’ *The Language Learning Journal* 12 (1). 5–8. <https://doi.org/10.1080/09571739585200321>
- Doyle, Charles Clay. 2015. 12 Proverbs in Literature. Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt & Varga Melita Aleksa (toim), *Introduction to Paremiology*. Warsaw, Poland. 262–275. De Gruyter Open Poland. <https://doi.org/10.2478/9783110410167.12>
- Dukhovnaja, Tatiana. 2022. Specificity of Film Quote Use and Functioning in Speech of Various Genres: Corpus-Assisted Study. *Modern Linguistic and Methodical-and-Didactic Researches* 4 (39). 39–47. doi:10.36622/MLMDR.2023.91.97.004
- Eesti Filmi Andmebaas. <https://www.efis.ee/keywords> (Vaadatud 11.04.2026)
- Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti vanasõnade andmebaas. <https://folklore.ee/eesti-utlused/vanasonad/est/> (Vaadatud 23.03.2026)
- Eesti Teatri Agentuur. Eesti kutselise teatri lavastuste andmebaas. <https://lavabaas.teater.ee/?valik=lavabaas> (Vaadatud 19.02.2026)
- Ennus, Katrin. 2002. Iroonia ja keeletegevusõpetus. *Keel ja Kirjandus* 1 (2002). 4–16.
- ERR. 2019. VANASÕNAD. Tänasida toimetusi ära viska homse varna. ERR Audioarhiiv, 09. jaanuar. <https://arhiiv.err.ee/audio/vaata/vanasonad-tanasida-toimetusi-ara-viska-homse-varna> (Vaadatud 20.04.2026)
- Fiedler, Sabine. 2015. 14 Proverbs and Foreign Language Teaching. Hrisztova-Gotthardt, Hrisztalina & Varga (toim), *Introduction to Paremiology*. Warsaw, Poland, 294–325. De Gruyter Open Poland. <https://doi.org/10.2478/9783110410167.14>
- Friedman, Michael. 2014. The secret language of movie quotes. *Psychology Today*, 15. aprill. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/brick-brick/201404/the-secret->

- [language-movie-quotes/amp](#) (Vaadatud 22.03.2026)
- Giora, Rachel. 2002. Literal vs. figurative language: Different or equal? *Journal of Pragmatics* 34(4). 487–506. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(01\)00045-5](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(01)00045-5)
- Hanauer, David Ian. 1997. Poetry reading in the second language classroom. *Language Awareness* 6 (1997). 2-16. doi:[10.1080/09658416.1997.9959912](https://doi.org/10.1080/09658416.1997.9959912)
- Hirsch, Eric Donald. 1988. Book Review: Cultural Literacy: What Every American Needs to Know. Hicks, Deborah (toim), *Journal of Education* 170(1). 119–125. Boston: Houghton Mifflin. <http://www.jstor.org/stable/42741807>
- Honeck, Richard Patrick. 1997. *A proverb in mind: The cognitive science of proverbial wit and wisdom*. Manhaw, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Hrisztova-Gotthardt, Hrisztalina & Varga Melita Aleksa. Introduction to Paremiology. 2014. A Comprehensive Guide to Proverb Studies. Eds. Berlin: Walter de Gruyter. 1-6. ISBN: 978-3-11-041015-0
- Kaljundi, Linda. 2020. Kollektiivne mälu ja kriiside ajastu. ERR kultuuriportaal. 13. juuni. <https://kultuur.err.ee/1101818/linda-kaljundi-kollektiivne-malu-ja-kriiside-ajastu> (Vaadatud 29.04.2026)
- LearningApps.org. (2023). Testi teadmisi: millistes tuntud Eesti filmides kõlavad need kuulsad tsitaadid?. <https://learningapps.org/view3696978> (Vaadatud 30.04.2026)
- Liiv-Tellmann, Hele. (2024). Keele ja kirjanduse ainevaldkonna soovitusel õpitulemuste saavutamiseks. Õpetajate leht, 16. jaanuar. <https://www.opleht.ee/2024/01/keele-ja-kirjanduse-ainevaldkonna-soovitusel-opitulemuste-saavutamiseks/> (Vaadatud 13.11.2025)
- Maarits, Merit. (2020). Kirjanduskeskus kutsub üles raamatutest otsima Tallinnaga seotud tsitaate. ERR kultuuriportaal, 12. mai. <https://kultuur.err.ee/1088917/kirjanduskeskus-kutsub-ules-raamatutest-otsima-tallinnaga-seotud-tsitaate> (Vaadatud 29.04.2026)
- Mieder, Wolfgang. 2004. Proverbs. A Handbook. Westport, Connecticut/London: Greenwood Press. 1–31.
- Nahkur, Anne. 2007. *Lühike eesti kirjanduslugu*. Õpik vene õppekeelele gümnaasiumile. Tallinn: Koolibri.
- Nes, Anders, Sundberg Kristoffer & Watzl Sebastian. 2023. The perception/cognition distinction. *Inquiry* 66 (2). 165–195. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2021.1926317>
- Olev, Aivo & Alumäe, Tanel. 2024. Open source platform for Estonian speech transcription.

- Language Resources and Evaluation. 1–18. doi: 10.1007/s10579-024-09777-1.
- Paran, Amos. 2008. The role of literature in instructed foreign language learning and teaching: An evidence-based survey. *Language Teaching* 41(4). 465-496. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/S026144480800520X>
- Petuhhova, Jekaterina. 2017. *Eesti ja vene vanasõnade mõistmine II kooliastme varase keelekümbelse õpilastel*. Tartu Ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Bakalaureusetöö. <http://hdl.handle.net/10062/56513> (Vaadatud 07.12.2025)
- Rüütmaa, Tiina. 2024. Keele- ja kultuuriteadlikkus koolis. *Õpetajate Leht*, 30. aprill. <https://www.opleht.ee/2024/04/keele-ja-kultuuriteadlikkus-koolis/>(Vaadatud 25.10.2025)
- Sánchez, Auñón, Monroy-Hernandez Fuensanta & Férez-Mora Pedro Antonio. 2023. The use of films in the teaching of English as a foreign language: A systematic literature review. *Asian Journal of Second and Foreign Language Education* 8 (10). 1–17. <https://doi.org/10.1186/s40862-022-00183-0>
- Shorakhmetov, Shotillo Safarovits. 2024. The Power of Metaphor: Exploring the Impact of Figurative Language in Literature. *Texas Journal of Philology, Culture and History* 28 (2024). 11–14. <https://doi.org/10.62480/tjpch.2024.vol28.pp11-14>
- Soll, Maie. 2015. *Vene emakeelega õpilaste etniline identiteet Eestis haridusmuutuste tingimustes*. University of Tartu, Institute of Social studies. University of Tartu Press. <http://hdl.handle.net/10062/49134> (Vaadatud 07.12.2025)
- Timm, Maile ja Uibu Krista. 2014. Sõnasemantika ja teksti mõistmine põhikooli esimeses ja teises kooliastmes. 319–334. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat* 10 (2014). <https://doi.org/10.5128/erya10.20>
- Vahter, Tarmo. 2016. VIKTORIIN: „Kuda sa, lilleke, seie sattusid?“ ehk millises Eesti filmis nii küsiti? *Eesti Ekspress*, 29. juuni. <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/74911109/viktoriin-kuda-sa-lilleke-seie-sattusid-ehk-millises-estis-filmis-nii-kusiti> (Vaadatud 30.04.2026)
- Vainik, Ene ja Orav Heili. 2005. Tee tööd ja näe vaeva,... aga ikka oled vihane. *Keel Ja Kirjandus* 4 (2005). 257–277. <http://www.digar.ee/id/et/nlib-digar:129662>
- Õim, Asta 2002. Metafoor ja juurikad. *Oma Keel* 2 (2002). 27–35.

Language and Cultural Awareness among Upper Secondary School Students with a Non-Estonian Mother Tongue through Their Knowledge of Quotations from Estonian Literature and Films. Summary.

The present Bachelor's thesis examines the language and cultural awareness of upper secondary school students with a non-Estonian mother tongue, focusing on their familiarity with quotations originating from Estonian literature and films and the role of such quotations in language acquisition. The topic is important because literary and film quotations reflect collective memory and contribute to the development of linguistic and cultural awareness, yet they have received limited attention in previous research.

The aim of this Bachelor's thesis was to determine how well graduating upper secondary school students with a non-Estonian mother tongue recognize quotations originating from Estonian literature and films and how familiarity with such quotations reflects their linguistic and cultural awareness. The study focused on whether differences existed between quotations that had been covered and those that had not been covered at school in terms of recognizing their origins, understanding their meanings, and identifying their contexts of use.

The research material consisted of a semi-structured interview and two surveys. The interview was conducted with an Estonian literature teacher from a transition school in order to gain an overview of the literary works and films covered during lessons. A pilot survey was conducted among university students with Estonian as their mother tongue via Google Forms, and its results were used to develop the main questionnaire. The main survey was conducted among final-year upper secondary school students with a non-Estonian mother tongue. Data were collected through a written paper-based questionnaire. The students' task was to identify the origins of the quotations and explain their meanings and contexts of use.

The results indicated that learners were more successful in recognizing the origins of literary quotations covered at school, whereas film quotations were easier for learners to associate with contexts of use and to explain in terms of meaning.

The study confirmed that familiarity with quotations depends both on previous exposure to the Estonian cultural environment and on the materials covered during instruction. Therefore, familiarity with literary and film quotations reflects learners' cultural and linguistic competence on multiple levels.

Lisa 1. Teadliku nõusoleku vormi näidis

Teadliku nõusoleku vorm

Uurimuse pealkiri: Mitte-eesti emakeelega gümnaasiumiõpilaste keele- ja kultuuriteadlikkus eesti kirjandusest ja filmidest pärit tsitaatide tundmise kaudu

Käesolevaga kinnitan, et olen saanud teavet uurimuse eesmärgi, sisu ja osalemise tingimuste kohta ning saan aru, et osalemine on vabatahtlik.

Nõustun, et minu osaluse andmeid kasutatakse anonüümselt teadustöö eesmärgil.

Nõustun, et minu intervjuu salvestatakse.

Nõustun, et minu andmeid kasutatakse anonüümselt teadustöö eesmärgil.

Osaleja nimi: _____

Allkiri:

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marianna Vassiljeva,

1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Mitte-eesti emakeelega gümnaasiumiõpilaste keele- ja kultuuriteadlikkus eesti kirjandusest ja filmidest pärit tsitaatide tundmise kaudu“, mille juhendaja on Maarika Teral, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Allkiri

Kuupäev